

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2015

Veronika Reichlová

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Veronika Reichlová

Svět ústavního dítěte / The world of institutional child
Hodnotová orientace adolescentů/ Adolescent's value orientation

Rok odevzdání:
2015

Vedoucí práce:
doc. PhDr. Oldřich Matoušek

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Oldřichu Matouškovi za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost během konzultací. Mé další poděkování patří pracovníkům a klientům Dětského domova Frýdlant a studentům libereckých středních škol, za pomoc při získávání dat pro výzkumnou část této práce.

Velký dík, který bych nerada opomenula, patří mým rodičům, za emocionální podporu, odolné nervy a pevnou ruku, kterou nade mnou během psaní práce drželi.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V ..... dne .....

podpis .....

Abstrakt:

Autorka se ve své práci zaměřuje na hodnotovou orientaci a postoje k vybraným životním oblastem u adolescentů vyrůstajících v ústavní výchově, a to v porovnání s adolescenty vyrůstajícími ve vlastní biologické rodině. Cílem autorčiny práce bylo zjistit, jak se liší hodnotový systém a postoje k vybraným životním oblastem mezi těmito dvěma skupinami, v souvislosti s typem výchovy.

Teoretická část bakalářské práce obsahuje kapitoly o adolescenci, utváření hodnotové orientace a preferenci hodnot, společně s kapitolami o rodinném a ústavním typu výchovy. Tyto kapitoly byly autorkou zvoleny z důvodu provázanosti a podmíněnosti vzhledem k utváření hodnotové orientace zkoumaných adolescentů.

V praktické části práce se autorka zaměřuje na rozdílné preference vybraných hodnot a životních oblastí v rámci zkoumaných skupin, včetně sumarizace zjištěných diferencí.

Klíčová slova: adolescent, rodina, ústavní výchova, dětský domov, hodnota, hodnotová orientace

Abstract:

The author of the work concentrates on value orientation and attitude to selected spheres of life by adolescents growing up in institutional care, in comparison with adolescent growing up in their own biological family. The aim of the author's work to determine, how can be different value systems and attitude to selected spheres of life between these two groups in relation to the type of education.

The theoretical part of Bachelor thesis contains chapters about adolescence, formation of value orientation and value preferences, together with chapters about constitutional and family-type education. These chapters the author chose because of consistency and conditionality towards the formation of value orientation of surveyed adolescents.

In the practical part, author concentrates on different preference of selected values and life's spheres within surveyed groups, including summarizing of discovered informatik.

Key words: adolescente, family, constitutional care, children's home, value, value orientation

ÚVOD.....	9
1 Adolescence	10
1.1 Vymezení adolescence	10
1.2 Fyzický vývoj jedince	11
1.3 Psychický vývoj a přijímání hodnot	11
1.4 Kognitivní vývoj.....	12
1.5 Emoční vývoj	13
1.6 Socializace.....	14
1.6.1 Rodina	14
1.6.2 Vrstevníci, skupiny a přátelské vztahy	14
1.7 Shrnutí.....	15
2 Rodina.....	16
2.1 Pojem rodina	16
2.2 Funkce rodiny	17
2.2.1 Ekonomická podpora	17
2.2.2 Podpora socializace.....	18
2.2.3 Emocionální funkce	18
2.3 Shrnutí.....	19
3 Ústavní péče.....	20
3.1 Systém ústavní péče v ČR.....	20
3.2 Adolescent v dětském domově	22
3.3 Následky ústavní péče	24
3.4 Shrnutí.....	25
4 Významné hodnoty a oblasti v životě adolescenta.....	26
4.1 Pojem hodnota	26
4.2 Hodnotová orientace	27
4.3 Původ hodnotové orientace adolescenta	28
4.3.1 Životní styl.....	28
4.3.2 Rodinná příslušnost.....	28
4.4 Významné oblasti v životě adolescenta	29
4.5 Shrnutí.....	29
5 Výzkumná část práce.....	30
5.1 Výzkumná otázka	30
5.2 Výzkumné hypotézy	30

5.3 Užitá metodologie.....	32
5.4 Výzkumný vzorek.....	33
5.5 Výsledky výzkumu	34
Závěr.....	56
Seznam literatury	58
Seznam příloh	60

ÚVOD

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – část teoretickou a praktickou. Teoretická část práce obsahuje čtyři hlavní kapitoly, které se dělí na další podkapitoly. Praktická část se zabývá příslušným výzkumem a jeho výsledky.

První kapitola pojednává o období adolescence, a to z důvodu příslušnosti výzkumného vzorku k této vývojové skupině. Autorka v kapitole vysvětluje, čím se adolescence vyznačuje, časově ji vymezuje, věnuje se fyzickému vývoji a psychickému vývoji, s nímž souvisí i přijímání a zvnitřňování hodnot. V podkapitolách, kterými jsou kognitivní vývoj, emoční vývoj a socializace uvádí autorka fakta o životě a potřebách jedince, které jsou pro toto vývojové období charakteristické a které by mohli ovlivňovat hodnotovou orientaci adolescentů.

Druhou kapitolu věnuje autorka tématu rodiny, vysvětluje vliv rodinné výchovy na život jedince. Definiuje pojem rodina a uvádí pro adolescenta důležité rodinné funkce. Autorka vysvětluje důležitost a nenahraditelnost rodinné péče během výchovy jedince a její vliv na formaci hodnotového systému adolescenta.

Ve třetí kapitole se autorka zabývá ústavní péčí. Popisuje systém ústavní péče v České republice a život adolescenta v dětském domově. Prostřednictvím těchto podkapitol nechává nahlédnout do způsobu života zde umístěných adolescentů. Autorka se nadále věnuje následkům ústavní péče a s nimi spojenými sociálními jevy.

Ve čtvrté kapitole se autorka věnuje významným hodnotám a oblastem v životě adolescenta. V podkapitolách vysvětluje pojmy hodnota, hodnotový systém jedince, jeho vznik a jeho ovlivnění včetně popisu vybraných životních oblastí.

Praktická část práce se zabývá výzkumnou otázkou, vybranými hypotézami a metodikou prováděného výzkumu. Popisuje metodu získávání dat prostřednictvím dotazníků a rozhovorů. Následně autorka zpracovává získané informace, včetně celkových výsledků výzkumu a závěrečného resumé.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Adolescence

„Termín adolescence pochází z latinského slova adolescere (dorůstat, dospívat, mohutnět). Jako termín označující určité období života člověka bylo toto slovo použito poprvé v 15. století. Přitom označení adolescenti (typické pro psychologii) se v českém jazyce volně zaměňuje s označením mládež.“ (Macek, 1998, s. 7)

Adolescence spadá z hlediska vývojové psychologie do období dospívání a většina autorů ji označuje jako jeho druhou fázi. První fází je pubescence, která adolescenci na vývojovém žebříčku předchází. Obě tyto fáze doprovází příslušné změny – v pubescenci bývají markantní především změny v oblasti pohlavního dospívání a tělesného růstu, kdežto v adolescenci započíná výrazný rozvoj psychické složky jedince, a to především v oblasti utváření sama sebe a uvědomění si vlastní identity. Podrobně viz (Vágnerová 2005, s. 335).

Bakalářská práce je zaměřena na vývojové období adolescence, z důvodu příslušnosti výzkumného vzorku k této vývojové skupině. Autorka okrajově popisuje také pubescenci, z důvodu možnosti získání uceleného pohledu na tuto vývojovou etapu. Období pubescence totiž startuje určité změny a procesy, které jsou dokončeny ve fázi adolescence.

1.1 Vymezení adolescence

Období adolescence, které se dle Vágnerové (2005, s. 323) odehrává mezi 15. – 20. rokem života jedince, se vyznačuje především psychickým dozráváním a snahou o vytvoření vlastní identity.

Počátek, ale především dovršení etapy adolescence, závisí nejen na osobnostních faktorech jedince, ale také na zvyklostech, společenských vlivech, nebo například na nárocích, které jsou na adolescenta kladeny jak rodinou, tak prostředím, ve kterém se pohybuje. Podrobně viz (Šimíčková – Čížková, s. 111). Proto se také v knihách a učebnicích o vývojové psychologii setkáváme s různými věkovými vymezeními adolescence. Nijak zásadně se však tyto údaje neliší.

1.2 Fyzický vývoj jedince

Zatímco během puberty byl prudce nastartován tělesný růst, započalo pohlavní dospívání a tělo se začalo markantně měnit, v období adolescence jsou změny již méně znatelné, spíše dovršují to, co v období puberty započalo. Růst se na konci adolescence završuje, tělo dozrává a získává jakousi konečnou podobu.

Z adolescentního chlapce se stává muž. Jeho hlas je hrubý, ochlupení se objevuje četněji, tělo roste a získává tělesný tuk, s čímž také souvisí přibývání na svalové hmotě. U dívek se vyvíjejí sekundární pohlavní znaky. Dívka přibývá na váze, která se v průběhu adolescentního období ustáluje. S přibýtkem podkožního tuku také souvisí růst a modelace prsů, tvarují se boky, rozšiřuje pánev. Oba jedinci získávají dospělý vzhled a proporce.

Kromě změny postavy dochází u obou pohlaví k nabývání síly a získávání větší koordinace v pohybech, které mohli ještě během puberty působit neohrabaně. Jedinec je v tomto věku na fyzickém a zdravotním vrcholu. Díky rozvoji motoriky, síly a harmonie či ladnosti pohybu získává jedinec větší kontrolu a pocit schopnosti, díky čemuž také stoupá míra sebevědomí. Podrobně viz (Novotná a kol., s. 56).

1.3 Psychický vývoj a přijímání hodnot

„Hlavní vývojový úkol adolescenta je vytvořit si pocit vlastní identity, přijmout normy společnosti, vytvořit si vědomí vlastní hodnoty, přijmout za své morální principy dané společnosti, postupně se stát nezávislým na rodičovské autoritě a utvářet heterosexuální vztahy. Adolescent se tak postupně stává osobností, získává charakteristické vzorce myšlení, emoci a chování, které ovlivňují jeho interakce s prostředím.“ (Šimíčková-Čížková, 2008, s. 111)

Při utváření pocitu vlastní identity se jedinec snaží zjistit, kým je, kam směřuje, co je pro něj důležité. Podrobněji viz. Steinberg a Morris (2001, s. 91 – 92). Snaží se tak utvořit jakési resumé svých vlastností, způsobu vnímání, stylu myšlení, jednání, potřeb či třeba i snů a přání. K tomu také dopomáhají role, které v každodenním životě zastává. Tvorba vlastní identity trvá celý život, ale v tomto období je pro adolescenta zvláště důležité umět o sobě říci, kdo jsem a kam mířím.

Dalším vývojovým úkolem této fáze dospívání je autonomie a nezávislost jedince. Adolescent se chce samostatně rozhodovat, vybírat a utvářet si svůj životní styl, sám určovat své cíle a volit možnosti, které mu napomáhají k nim dojít. Tento vývojový úkol je doprovázen snahou o nezávislost na rodině, a to především rodičích či vychovatelích, kteří adolescentovi doposud ukazovali nebo určovali směr, kterým se má vydat.

Pro adolescenta a také tuto práci je důležité zvnitřňování norem a hodnot. Jedinec se v tomto období snaží uchopit normy a hodnoty, které nachází v rodině, ve škole či v široké společnosti. V oblasti morálních hodnot přijímal adolescent zpočátku normy podle toho, jaký ohlas vytvářelo jejich naplnění/nenaplnění u společnosti. Později ale uchopuje morální hodnoty dle svého vlastního vnitřního přesvědčení a svědomí. Podrobně viz (Šimíčková – Čížková, s. 114). Stejně jako s hodnotou morální, pracuje adolescent s hodnotami dalšími.

1.4 Kognitivní vývoj

Říčan (2006, s. 195) udává, k jakým změnám došlo v kognitivním vývoji jedince od období pubescence. Adolescent nyní dokáže užívat abstraktního myšlení. Kromě toho dokáže myslet mnohem přesněji, dokáže rychleji a pružněji reagovat na nastalé situace a jeho reakce vycházejí z dříve získaných zkušeností. V této vývojové fázi ale adolescent nedochází ještě k onomu inteligenčnímu vrcholu, ač se tomu tak někdy může zdát. Jedinec je sice rychlý a bystrý, ale díky tomu také často zbrklejší a ukvapenější, což dává větší příležitost chybným rozhodnutím, nebo úsudkům.

Dle Šimíčkové-Čížkové (2008, s. 114) je typické užití kritického myšlení. Není již zvykem přebírat neověřené informace, ale zjistit, proč a jak věci jsou. Adolescent umí na základě logiky oddělit pravdu od nepravdy nebo také porovnat předpoklady vzhledem ke skutečnosti. Díky tomu je schopen se více do podrobnosti zabývat nejen světem okolo, ale také tím svým – vnitřním.

Myšlení obrací jedinec v období adolescence mimo jiné také do svého nitra. To úzce souvisí s utvářením vlastní identity. To vytváří prostor pro sebereflexi a sebepoznání. Adolescent se obrací do sebe, mapuje své slabé a silné stránky, snaží se porozumět procesům, které se v něm odehrávají, poznává sám sebe. Díky tomu je poté například schopen volit svůj budoucí směr, povolání, nadcházející životní cestu. Podrobně viz (Šimíčková-Čížková, 2008, s. 114-115).

1.5 Emoční vývoj

Podle Macka (2003, s. 47- 48) se během dospívání setkáváme s emoční labilitou, která je typická střídáním nálad a emočními výlevy. Tento jev probíhá většinou v období pubescence, kdy je tělo ovládáno prudkým nárůstem hormonů. V období adolescence však tato náladovost a emoční neklid ustávají. Adolescent zvládá kontrolovat své emoce a náladovost již není tak výrazná.

Adolescent je schopen hlubších citů, než tomu bylo v dřívějších etapách vývoje. Povrchní vztahy většinou střídají pevnější přátelská pouta a upřímná kamarádství. Kromě toho dokáže adolescent odlišit větší spektrum emocí a citů, než tomu bylo například v pubertě. Není tolik přelétavý, do jeho života vstupuje potřeba stálosti, spolehlivosti. Navíc nejen do přátelských vztahů vstupuje jakýsi morální kodex. Morální hodnoty poté uplatňují nejen ve způsobu svého chování, ale vyžadují je poté i po druhých. Podrobně viz (Macek, 2003, s. 48).

1.6 Socializace

Socializace je ve Slovníku sociální práce definována následovně:

„Socializace - Proces utváření osobnosti člověka. Spočívá v osvojování kultury a začleňování jedince do systému společenských vztahů postupným vytvářením vazeb s jinými lidmi.“ (Matoušek, 2008, s. 193)

1.6.1 Rodina

Velkých změn se dostává vztahu dospívající a rodič. Adolescent se snaží vůči rodině vymezit a osamostatnit se. Proto se i vztah adolescenta k rodině, především tedy k rodičům nebo vychovatelům, mění. Vztahy začínají být více rovnoprávné, než jak tomu bylo, dokud byl jedinec mladším. Adolescent cítí potřebu svobodně vyjádřit svůj názor, cítí potřebu být vyslyšen a získat zpětnou vazbu, cítí potřebu být uznán a podpořen. Ve vztahu preferuje adolescent kolegiální přístup a otevřenou diskuzi.

Eppel (1998, s. 69) uvádí, že adolescenti i přes výše zmíněné aspekty rodinu a především rodiče stále potřebují, v jejich životě hrají důležitou roli. Jedinec totiž potřebuje cítit, že se má na koho spolehnout nebo obrátit pro pomoc. Rodič je tak i nadále důležitou osobou a ovlivňuje život jedince. To se dle Macka (2003, s. 56) nadále projevuje také v hodnotové orientaci, kterou adolescent přejímá čteněji z vlastní rodiny, než z okruhu vrstevníků.

1.6.2 Vrstevníci, skupiny a přátelské vztahy

„Ve vrstevnických vztazích se rychle mění a střídají pozice soupeře a spoluhráče, opozičníka a souputníka. Dospívající se cítí dobře, když mají pocit, že jsou vrstevníky viděni, slyšeni a oceňováni. Posiluje to jejich vlastní pozici a pocit významnosti.“ (Macek, 1998, s. 57)

Macek (2003, s. 58-59) se zmiňuje o významnosti skupin pro život adolescenta. Zatímco v pubertě jedinci tvořili menší většinou ryze dívčí či chlapecké skupinky, během adolescence vznikají skupiny větší a smíšené. Přesto se přátelství u dívek a u chlapců liší. Dívky zakládají přátelství na základě důvěry, komunikace a sdílení, chlapci zase na společných zájmech a přespříliš se emočně neangažují. Skupinky dívek a chlapců se spojují a tvoří skupiny nové. Nejtypičtější pro ně bývá účast na různých společenských akcích. Během nich vzniká prostor pro navazování prvních sexuálních vztahů, které jsou pro adolescenta neméně důležité.

1.7 Shrnutí

Adolescent je člověkem dozrávajícím, hledajícím sám sebe, získávajícím svobodu a vlastní autonomii, pátrajícím po svém místě ve světě i v životech druhých. Před adolescentem stojí důležitá rozhodnutí, jako volba dalšího studia či výběr pracovní kariéry. Díky změnám v kognitivním, emočním a psychickém vývoji se začíná vyrovnávat dospělému jedinci. Díky tomu se také mění jeho vztahy vůči autoritám, rodině, okolnímu světu. V něm adolescent hledá své místo, jak v oblasti pracovní, tak i v oblasti přátelství a prvních sexuálních vztahů, díky čemuž objevuje nové role, s kterými má možnost identifikovat se. Zastávání rolí a poznávání sám sebe mu napomáhá zjistit, kým je a kam směřuje. Jedinec je tak na konci tohoto období připraven na start nové životní etapy – etapy dospělosti, kterou s sebou konec adolescence přináší, a na kterou by měl nyní jedinec být připraven.

2 Rodina

Rodina hraje významnou roli v životě každého z nás. Ukazuje nám směr, určuje to, kým jsme, utváří prostor pro náš vývoj, předává nám vzory v chování, ve stylu života a mnoho dalších.

To, zda vyrůstáme ve zdravé rodině či zda vůbec v rodině vyrůstáme, ovlivňuje náš následný vývoj. Toto tvrzení potvrzuje mnoho výzkumů, které se na život v rodině nebo mimo ní zaměřují.

V praktické části práce se autorka zaměřuje na vliv rodinné a ústavní výchovy na utváření hodnotové orientace. Tento proces autorka zkoumá v rámci vývojové etapy adolescence. Práce sleduje, zda během zvnitřňování těchto hodnot dochází k odlišnostem, které by mohli být způsobeny rozdílným stylem výchovy. Autorka se proto zaměřuje na tyto dva typy výchovy a na fakta a jevy, která s sebou přinášejí.

2.1 Pojem rodina

Člověk se již od pradávna snažil definovat a uchopit vztahy, které ho obklopují. Z hlediska postupu času a vývoje jak rodiny, tak pohledu na ní, začalo vznikat pestré spektrum definicí.

Dle Výrosta (1998, s. 305) rodinu nelze definovat pouze jedním a bezvýhradně správným způsobem. To jak rodinu definujeme, záleží na vědním oboru, v jehož rámci na tento pojem pohlížíme. Můžeme uplatňovat rámeček pedagogický, sociologický, psychologický, či mnoho dalších. V rámci jednoho vědního oboru ale můžeme na rodinu pohlížet nadále z mnoha jiných hledisek, systémových přístupů či jiných aspektů.

Přes různost definicí ale můžeme obecně říci, že nás rodina provází už od pradávna. Je tím prvním, s čím se dítě setkává a ovlivňuje to, kým se dítě v budoucnu stane. Každá rodina uznává jiné hodnoty, má vlastní tradice. Ty se snaží předávat vyrůstajícímu jedinci a formuje tak i jeho hodnotové preference. Kromě toho zastává další funkce, které jsou zmíněny v další podkapitole. Podrobně viz (Matoušek, 2003, s. 9).

2.2 Funkce rodiny

Funkce rodiny se postupem času mění a vyvíjí. Oproti středověku, kdy byla rodina nejdůležitější institucí v lidském životě a zastávala množství funkcí, je dnes odpovědnost za její členy částečně přenášena. Odpovědnost za určité funkce rodiny přebíral s příchodem nového režimu sociálního stát a jeho organizace. V minulosti bylo zvykem zastřešovat veškeré potřeby členů rodiny vlastními silami. V dnešní době se jedinec může v případě potřeby obrátit i jiným směrem.

V současné době hovoří Matoušek (2003, s. 14) mimo funkce reprodukční o dalších dvou funkcích rodiny, které se běžně vyskytují v zemích západního světa, a tedy i u nás. Jedná se o ekonomickou podporu a podporu socializace. Tyto dvě funkce jsou pro adolescenty podstatné a odráží se od nich hodnotová orientace jedince. Další významnou funkcí je funkce emocionální.

2.2.1 Ekonomická podpora

Ekonomickou podporu dítěte u nás stanovuje zákon, který udává vyživovací povinnost obou rodičů v přiměřeném rozsahu. Síla ekonomického zajištění může ovlivňovat jedinci hodnotové preference a postoje k různým životním oblastem a určuje, v jakém světě se jedinec pohybuje. Od výše ekonomické podpory se odvíjí míra majetkového zabezpečení, možnost uspokojování potřeb, ale také aktivity a zážitky, které si jedinec může dovolit.

S. Střelec (1993, s. 76) uvádí, že ekonomickou podporu si mohou jednotlivci poskytovat během zařazování se do ekonomického systému společnosti. V tomto ohledu je pro rodinu a společnost důležité, jakého vzdělání děti dosahují, jakou profesi zastávají a jak jí ovládají.

To, jakého vzdělání jedinec dosahuje, ovlivňuje opět rodina. To, zda je vzdělání důležitou hodnotou pro rodiče se odráží také na vzdělání jedince, který většinu hodnot a vzorů přejímá právě od rodiny. Na základě vzdělání se jedinec nadále rozhoduje v oblasti profesní, tudíž i výběr budoucího povolání je rodinou ovlivněn. Vykonávané povolání může být například také v souladu s etickými hodnotami, které adolescent čerpá z rodinného kapitálu.

2.2.2 Podpora socializace

Podpora socializace zastřešuje výchovu dětí. Rodiče učí své ratolesti základním principům dané společnosti, jejich normám a zvykům. Každá země nebo kultura sdílí svou představu vyžadovaného společenského chování. Společnost klade na jedince nároky, vyžaduje naplnění očekávání, vyžaduje dodržování pravidel. To, že jedinec dokáže tyto společenské normy, pravidla a očekávání splnit, zabezpečuje rodina. Podrobně viz (Matoušek, 2003, s. 14 – 15).

Dle Šimíčkové – Čížkové (2008, s. 114 – 115) se jedinec se od rodiny učí nejen zákonným, ale i morálním hodnotám. Tyto hodnoty jsou zprvu přijímány na základě reakce společnosti. Dodržování určitých morálních standardů je tedy prvně podmíněno okolím. V období adolescence však díky určitým vývojovým změnám jedinec přehodnocuje tyto hodnoty sám, utváří si na ně vlastní názor, formuje vůči nim svůj postoj. Své postoje k daným věcem a skutečnostem však opět utváří prostředí, ve kterém vyrůstá a rodinná výchova.

2.2.3 Emocionální funkce

V této oblasti je rodina státem, organizací, či jiným subjektem nenahraditelná. Emocionální funkce rodiny spočívá v poskytování podpory svým členům, v zajištění pocitu bezpečí, v podání pomocné ruky, když je třeba. Důležité je také pochopení, přijetí a poskytnutí lásky druhému. Rodina vytváří prostor pro sdílení zážitků, svých pocitů, společné historie a rituálů. Podrobně viz (Výrost, 1998, s. 326).

Důležitá je tato funkce především během formování člověka – v jeho dětství, nejlépe za přítomnosti obou rodičů, které o dítě pečují. Rodina by měla utvářet bezpečný prostor, kam se člověk může s pocitem jistoty vracet.

2.3 Shrnutí

Rodina je pro jedince a zvláště pro dítě velmi důležitou institucí. Do rodiny se rodíme, tudíž je to to první, s čím se ve svém životě setkáváme. Rodina nás provází během prvních krůčků, často až po kroky poslední. Umožňuje nám se rozvíjet, najít sám sebe, stát se dospělým samostatným jedincem. Poskytuje nám zázemí a podmínky, které nadále předurčují náš vývoj a náš budoucí život. Funkce, které rodina zastává, jsou důležité pro prožití vlastního kvalitního života. Tam, kde rodina a rodinné vzory chybí, často dochází ke zpožděnému nebo nezdravému rozvoji. Ač jsou v dnešní době některé funkce rodiny přenášeny na stát a jeho organizace, nejsou všechny zcela nahraditelné. Z hlediska výzkumného vzorku této práce, který spadá do vývojové etapy adolescence, kdy se dítě od rodiny více izoluje a začíná svůj vlastní život, je i přesto rodina v životě jedince velmi důležitá a nenahraditelná. Adolescent z ní čerpá v oblasti vzorců chování, emocionální podpory a oblasti hodnotové orientace, která je pro tuto práci stěžejním bodem.

3 Ústavní péče

Ústavní péče je často diskutovaným způsobem zaopatření dítěte a jeho výchovy. Užívá se jí v případě, že je výchova dítěte narušena a ohrožena, nebo pokud je ohroženo dítě samotné. Pokud rodiče nejsou schopni zabezpečit výchovu dítěte, jsou před umístěním do ústavního zařízení zvažovány jiné možnosti. Touto možností může být náhradní rodinná péče v podobě adopce či pěstounství, nebo umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tyto dvě možnosti mají přednost před výchovou ústavní.

V dnešní době jsou již obecně známé negativní dopady ústavní péče na dítě a jeho vývoj, proto se prvně čerpá z jiných možností. Dítě by mělo vyrůstat ve vlastní rodině. Proto se při zjištění pochybení ve výchově dostává i na pomoc různých organizací, které rodiče učí zvládat péči o dítě, za účelem možnosti ponechání dítěte ve vlastní biologické rodině.

3.1 Systém ústavní péče v ČR

Před předáním dítěte do ústavu se, jak je již uvedeno, zvažuje možnost adopce, pěstounské péče nebo umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Každá neústavní forma péče je považována za lepší možnost před umístěním do ústavu.

Dítě je do ústavu umístěno na základě rozhodnutí soudu. Soud rozhoduje na základě detailní znalosti případu, s kterou mu pomáhá oddělení sociálně-právní ochrany dětí, dále jen OSPOD. Rozhodnutí je vynášeno v rámci občanskoprávního řízení a rozsudek by měl být v souladu s nejlepšími zájmy dítěte.

Zákon č. o rodině č. 94/1963 Sb., § 46, odst. 1 a 5 udává, že dítě je v ústavu umístěno pouze po dobu nezbytně nutnou, péče v rámci ústavní výchovy by neměla být zbytečně protahována. To aby dítě nebylo v ústavu ponecháno déle, než si nastalá situace žádá, zajišťuje soustavné přezkoumávání situace rodiny a stavu dítěte. Soud je povinen přezkoumávat situaci každých 6 měsíců, na základě zpráv od OSPOD, vyjádření dítěte a vyjádření rodičů. Ústavní péče

trvá z pravidla nejdéle do 18. roku věku, zákon stanovuje výjimečné důvody pro možnost jejího prodloužení.

Ústavní zařízení se dle zákona č. 109/2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů § 2 dělí na tyto typy:

- Diagnostický ústav

Zákon č. 109/2002 sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, podle § 5 definuje diagnostický ústav, jako školské zařízení, kde je dítě zpravidla umístěno po dobu osmi týdnů. Během pobytu v tomto zařízení probíhají pedagogická a psychologická vyšetření, na jejichž základě je rozhodováno o následném typu výchovy dítěte.

- Dětský domov

Zákon č. 109/2002 sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, podle § 12 definuje dětský domov jako školské zařízení, které dle zákona pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Dětský domov zastává péči o děti, kterým byla nařízena ústavní výchova, ale nebyly u nich zjištěny závažné poruchy chování. Jsou zde umisťovány děti od 3 do 18 let.

- Dětský domov se školou

V Zákoně č. 109/2002 sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, je dle § 13 uvedeno, že do dětského domova se školou jsou umisťovány děti se závažnými poruchami chování, nebo děti s duševními poruchami. Děti dochází do vlastní školy, která je zřízena při dětském domově.

- **Výchovný ústav**
Do výchovného ústavu dle Zákona č. 109/2002 sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, dle § 14, putují děti starší 15 let, které vykazují závažné poruchy chování.
- **Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP)**
Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 42 uvádí, že do ZDVOP jsou posílány děti, jejichž rodiče nemohou zabezpečit jejich výchovu na přechodnou dobu. Většinou se jedná o děti bez péče, děti ohrožené na zdraví a životě, nebo děti týrané. Délka pobytu dítěte v tomto zařízení záleží na rozhodnutí soudu, pobyt ale nebývá dlouhodobého charakteru, spíše je řešením na přechodnou dobu.
- **Dětský domov do 3 let věku**
Pro menší děti jsou zde dětské domovy pro děti do 3 let věku. Tato zařízení spadají pod rezort zdravotnictví a v současné době jsou označována jako dětská centra.

3.2 Adolescent v dětském domově

Autorka se ve své práci zaměřuje na dětský domov, z důvodu příslušnosti respondentů k tomuto typu zařízení. Adolescenti jsou dle Zákona umístováni do dětských domovů pro děti od 3 do 18 let věku. Zde žijí v takzvaných rodinných skupinách. Skupinu tvoří maximálně osm jedinců. Sourozenci se od sebe zpravidla v rámci dětských domovů a rodinných skupin neoddělují.

Pro adolescenta jsou vztahy důležité, a to jak ty přátelské, tak i ty rodinné. Když se adolescent dostane do dětského domova, prioritou by měla být podpora kontaktu s rodinnými příslušníky, tedy za předpokladu, že je tento styk bezpečný. Adolescenta tak může rodina v ústavu navštěvovat, trávit s ním čas o víkendech nebo si ho brát na prázdniny. Tento střídavý kontakt je však pro jedincův správný vývoj nedostačující a přináší s sebou mnoho negativních jevů.

Dle Kubičkové (2011. s. 14) touží adolescenti po kontaktu se svými blízkými, přičemž nejvíce jim scházejí rodiče. Důležitý je pro ně také čas, který je někdy vnímán jako pro návštěvu nedostatečný. Na tomto základě se autorka ve výzkumné části práce opírá o předpoklad, že děti z ústavních zařízení staví rodinu na žebříčku hodnot výš, než děti vyrůstající v biologické rodině, které se od rodičů snaží v tomto vývojovém období vymezit a osamostatnit.

Adolescent, který je umístěn v ústavu, navštěvuje s ostatními dětmi vybranou školu, do které pravidelně dochází. Kromě školy se také účastní programu dětského domova, který většinou spočívá v zapojení se do volnočasových aktivit a společenských akcí.

Dle Sedřové je adolescent dle výzkumů, prostřednictvím ústavu poměrně slušně finančně zajištěn. Na jedno dítě v dětském domově je v současné době vypláceno zhruba 40 000,-Kč. Podrobněji viz. [SEĎOVÁ, Stáňa. Děti v domovech žijí jako vyšší střední třída, odchod ale nezvládají. In: *Novinky.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-07-27] Dostupné z <http://www.novinky.cz/domaci/356353-deti-si-v-domovech-ziji-jako-vyssi-stredni-trida-odchod-ale-nezvladaji.html>.]

Dítě v ústavní výchově tedy nijak finančně ani materiálně nestrádá. Peníze adolescent získává také prostřednictvím kapesného, jehož výše je spjata s jeho chováním a součinností v dětském domově. Kromě kapesného jsou dětské domovy často adresáty příspěvků a darů, což opět zvyšuje materiální zabezpečení dětí.

Z hlediska intenzity ekonomického zabezpečení zde vyrůstajících dětí autorka vychází z předpokladu, že pro adolescenta bude důležité udržet si tento navyklý standard i do budoucnosti. Proto bude dle názoru autorky jedinec orientován spíše na materiální zabezpečení a přísun peněz, který je zabezpečen prostřednictvím vstupu do pracovního procesu, což by se dle autorky mělo projevit na preferencích vzdělávání se, které nejspíš nebudou v rámci skupiny adolescentů z dětského domova natolik výrazné.

Bohužel i díky ekonomickému zajištění vznikají pro odcházející adolescenty problémy při střetu s realitou neústavního života. Jaké další následky a škodlivé vlivy s sebou ústavní výchova přináší, autorka popisuje v další podkapitole.

3.3 Následky ústavní péče

Mikšík (2009, s. 33) ve své knize, týkající se psychiky jedince v období závažných životních změn říká:

„Běžné životní situace jsou příznačné takovou povahou nároků na psychiku, pro jejichž řešení je daný jednotlivec vyzbrojen.“ (Mikšík, 2009, s. 33)

Odchod do ústavní péče a život v ní však pro dítě běžnou životní situací není. Jednotlivec se na ní nemůže připravit, a tak už jen tato změna s sebou pro jedince přináší náležité následky.

Nejnámější následkem ústavní výchovy je psychická deprivace a narušení vývoje osobnosti. Psychická deprivace může být definována takto:

„Psychická deprivace je absence možnosti navazovat vztahy a věnovat se smysluplné činnosti. Psychickou deprivací u dětí se míní chybění příležitosti k budování pevné vazby s pečujícími dospělými a blokování příležitosti k rozvoji duševních schopností.“ (Matoušek, 2008, s. 43)

Během toho je postižena kognitivní, morální a především emoční oblast jedince. Podrobněji viz (Matoušek, 2008, s. 43). V důsledku narušení této oblasti pak není jedinec schopný navazovat hlubší vztahy a není schopen fungovat ani ve vztahu partnerském. Proto také dochází k vyšší rozvodovosti u jedinců, kteří prošli ústavní výchovou, oproti jedincům vyrůstajícím v biologických rodinách.

Mezi další následky deprivace můžeme dle Kubíčkové (2008, s. 58) zařadit chudou slovní zásobu, nižší spontaneitu, zpomalený kognitivní vývoj. To opět blízce souvisí se vzděláním, náročností, kterou pro jedince představuje, a následnými hodnotovými preferencemi v této oblasti.

Jedinci odcházející z ústavní péče mají velmi často problémy se zaměstnáním, bytovou situací a nejsou příliš finančně gramotní. Je tomu tak z důvodu, že dětský domov je jakýmsi umělým prostředím, které nemá mnoho společného s reálným životem. Adolescenti nemají představu o fungování rodiny, o hospodaření, nemají příliš často možnost individuální volby,

spíše se přizpůsobují uměle vytvořenému prostředí dětského domova. Proto adolescenti opouští ústav jako nezralé osobnosti a často jsou pro zvládání situací reálného světa nepřipraveni. Podrobně viz (Kubíčková, 2008, s. 58-59).

Mezi další následky ústavní péče můžeme zařadit vyšší míru kriminality, závislost na péči a pomoci druhých či nejistotu a nestálost jedince. Purvis (2007, s. 47) zmiňuje také projevy nežádoucího chování, jimiž může být agresivita, výbuchy vzteku či naopak apatie. Některé následky jsou na pohled zjevné, jiné jsou skryté a mezi sebou související.

3.4 Shrnutí

I přesto, že ústavní výchova prošla transformací a ústav je nyní až tou nejzazší formou péče, během níž má být poskytnuta podpora jedinci při návratu do vlastní biologické rodiny, škodlivé vlivy pobytu v ústavním zařízení jsou stále přítomným jevem. Čím je pobyt v zařízení delší, tím více problémů pro jedince vzniká. Potvrzuje se tak, že rodina a její funkce jsou v určitých životních oblastech nenahraditelnou formou životní opory. Život dětí vyrůstajících v ústavech je ochuzen o emocionální stránku výchovy, do níž patří láska, bezpečí, jistota přijetí, určitá intimita vztahu a podpora. Přesto, že se ústavní péče alespoň v rámci možností snaží napodobit rodinné prostředí a některé jmenované emocionální potřeby uspokojovat, zde utvořený prostor je prostorem umělým, který nebude jedinci nikdy schopen poskytnout to, co milující rodič a jeho výchova.

4 Významné hodnoty a oblasti v životě adolescenta

Autorka se v práci zaměřuje na významné životní oblasti a hodnotovou orientaci adolescentů žijících v ústavním zařízení a adolescentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině. Proto je nutné definovat pojem hodnota.

4.1 Pojem hodnota

Otázka hodnot vzbuzuje již dlouho zájem v mnoha nejen vědeckých oblastech. Hodnotami se zabývají filozofové, psychologové či učitelé. Proto je i pohled na ně různý.

To jak hodnoty definujeme, záleží na typu vědeckého přístupu. Například Rot (In Cakirpaloglu, 2009, s. 285) říká, že hodnoty označují jakési ideje, které pro jedince představují něco správného a žádoucího, něco, k čemu by měl jedinec směřovat. Hodnota je pro něj jakýmsi determinantem, který určuje, co je dobré, či špatné a za co je správné bojovat.

Popovic (In Cakirpaloglu, 2009, s. 286) mluví o hodnotách pouze jako o regulátoru činnosti a chování jedinců vzhledem ke společnosti. Hodnota je tak v tomto pojetí vnímána ryze pragmaticky a je prostředkem k zajištění žádoucího chování.

Přes různost teorií lze problematiku definice hodnoty shrnout následovně:

„Hodnotu jsme vymezili jako specifickou psychickou kategorii, která je součástí poměrně stabilní struktury osobnosti a souvisí s procesem individuální, sociální a historické realizace člověka.“ (Cakirpaloglu, 2009, s. 287)

Rickert (In Dorotíková, 1998, s. 23) uvádí, jak je možné rozpoznat, zda se jedná o hodnotu či ne. To provádí prostřednictvím negace. Pokud popřeme nějakou hodnotu, měla by nám skrze toto popření vzniknout hodnota záporná. Pokud tedy popřeme hodnotu svobody a autonomie, vznikne nám nesvoboda.

Autorka se v práci orientuje na hodnoty, mezi nimiž se některé pojmy takto definovat nedají. Týká se to například cestování, které negací nezískává žádný opačný protipól, tudíž jsou v práci popsány nejen hodnoty, ale i pro adolescenty aktuální životní oblasti.

4.2 Hodnotová orientace

Dorotíková (1998, s. 74) tvrdí, že hodnotová orientace vzniká na základě zaměřenosti jedince. Zaměřenost je součástí životní vybavenosti každého z nás, určuje a zajišťuje, že si pečlivě vybíráme a orientujeme se na věci a činnosti, které jsou pro nás zajímavé či blízké. Tato zaměřenost ovlivňuje to, k jakým hodnotám se přikláníme, které z nich si osvojujeme jako důležité a naopak také to, jaké hodnoty nevidíme jako podstatné. Tento systém a naše preference poté označujeme jako hodnotovou orientaci jedince.

Během tvorby hodnotové orientace je důležitý subjektivní vztah k dané hodnotě. Prostřednictvím angažovanosti se snažíme přijít na to, jaká je její povaha, jaký postoj k této povaze máme a zda je pro nás hodnota vůbec přijatelná. Z přezkoumávání a přijímání těchto hodnot poté vzniká jejich systém a s ním i určité principy, na kterých jedinec lpí. Poté hovoříme o subjektivním hodnotovém systému. Podrobně viz (Dorotíková, 1998, s. 75).

Hodnotová orientace se v průběhu času společně s námi mění. Některé hodnoty přehodnocujeme kvůli vnějším vlivům, některé přehodnocujeme vzhledem k příslušnosti k vývojové etapě života a dospívání. V adolescentním období například přehodnocujeme hodnotu rodinných vztahů, či získáváme jiný postoj k hodnotám autonomie a svobody. Takže i přesto, že Cakirpaloglu (2009, s. 311), mluví o hodnotách jako o stabilnějších prvcích osobnosti, není trvání hodnot absolutní a společně s věkem se mění.

4.3 Původ hodnotové orientace adolescenta

Hodnoty nás obklopují v průběhu celého života. To, ke kterým hodnotám se hlásíme, a které považujeme za důležité, ovlivňuje jak naše vnitřní vybavení, tak i svět kolem nás. Autorka se zaměřuje na dvě vlivné oblasti, které ve své knize popisuje Cakirpaloglu (2009, s. 300). Jedná se o životní styl a rodinnou příslušnost.

4.3.1 Životní styl

Životní styl je zjednodušeně řečeno soubor tendencí jedince, které uplatňuje za účelem uspokojení potřeb a cílů. Je souhrnem způsobu jednání, chování a mnoha dalších charakteristik, které tak tvoří jeho jedinečný a osobitý styl. Podrobně viz (Cakirpaloglu, 2009, s. 300).

Cakirpaloglu (2009, s. 300) uvádí, že styl života se formuje se již během raného dětství, prostřednictvím materiálních možností a vlastností rodinné mentality. Sem patří například rodinné hodnoty a zvyky. Kromě toho na formování životního stylu působí kulturní a společenské vlivy. Zde literatura opět potvrzuje důležitý vliv rodinné výchovy na život jedince.

4.3.2 Rodinná příslušnost

„Rodinná příslušnost je stále jednou z nejvýznamnějších existenciálií, protože určuje možnosti a meze individuálního vývoje. Primární rodina se podílí na tvoření obsahu socializace a zvláště pak na budování hodnotového systému svých členů – na jeho charakteristikách a hierarchickém uspořádání.“ (Cakirpaloglu, 2009, s. 300)

Šimíčková – Čížková (2008, s. 115-116) uvádí, že jedincovu hodnotovou orientaci výrazně ovlivňuje rodina. Hodnoty přijímané rodinou adolescent bere za své, ztotožňuje se s nimi častěji a ve větší míře, než s hodnotami vrstevníků, i přes to, že v adolescentním období jsou tyto vztahy pro jedince velmi důležité. Rodina na jedince výchovně působí povětšinou až do období dospělosti, někdy i po celý život. Během tohoto výchovného působení, které trvá značnou část života, jedinec přebírá rodinné vzorce chování, ale také množství postojů a hodnotových preferencí.

4.4 Významné oblasti v životě adolescenta

Některé pojmy, jak je již výše zmíněno, se řadí mezi hodnoty obtížně. Přesto si ale k těmto pojmům, které budou v následujícím textu označovány jako životní oblasti, tvoří adolescent svůj postoj. Je to postoj téměř totožný s tím, který si jedinec utváří k hodnotám. Zjišťuje, jakou pro něj vybraná životní oblast nese důležitost, zamýšlí se nad jejím významem a utváří pro ni místo. Životní oblasti jsou většinou spojeny s hodnotovým systémem jedince a s vývojovou etapou, kterou jedinec prochází.

4.5 Shrnutí

Skrze hodnoty jsme schopni vnímat co je dobré a co naopak zlé, ukazují nám kam mířit, za čím jít. Hodnoty fungují také jako regulační systém nežádoucího společenského chování. Na základě výchovy a přijatých hodnot dodržujeme jak pravidla zákonná, tak i morální. To, jak vypadá naše hodnotová orientace, vypovídá mnoho o naší osobnosti. Jsou v ní totiž zahrnuty naše postoje, názory a další charakteristiky. Hodnotovou orientaci a sílu preferencí vzhledem k životním oblastem ovlivňuje rodina prostřednictvím socializace a výchovy. Ve výzkumné části bakalářské práce se autorka podrobně zaměří na vybrané hodnoty a životní oblasti, přičemž bude zkoumána síla preferencí a vznikající diference mezi adolescenty vyrůstajícími v dětském domově a adolescenty vyrůstajícími ve vlastní biologické rodině.

5 Výzkumná část práce

Empirická část práce se opírá o výzkumné šetření. Cílem šetření je zjistit, jak se liší hodnotová orientace adolescentů vyrůstajících v ústavní péči od hodnotové orientace adolescentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině. Na základě mnohých literárních pramenů autorka předpokládá existenci odlišností v hodnotové orientaci obou skupin adolescentů. Tento předpoklad opírá o tvrzení, že rodina spoluutváří osobnost jedince, včetně jeho hodnotové orientace. Pokud adolescent vyrůstá v ústavním zařízení, jeho hodnotová orientace by se měla lišit od hodnotové orientace jedince vyrůstajícího ve vlastní biologické rodině.

5.1 Výzkumná otázka

Jak se liší hodnotová orientace dospívajícího žijícího ve vlastní biologické rodině od hodnotové orientace dospívajícího žijícího v ústavním zařízení?

5.2 Výzkumné hypotézy

Hypotéza č. 1

Děti žijící v ústavní výchově nepřikládají vzdělání takovou hodnotu, jako děti vyrůstající ve vlastní rodině biologické.

Hypotéza se opírá o článek zveřejněný na serveru České televize. V provedeném výzkumu bylo zjištěno, že vysokoškolské a vyšší odborné vzdělání získá v rámci dětských domovů každý 171. jedinec ve věku 20 - 29 let. Mezi těmi, kteří jsou zajištěni jiným typem výchovy, než tím ústavním, dosáhne tohoto vzdělání průměrně každý 4. jedinec. Problémem budou dle autorky nejen zmiňované životní překážky a nízké sebevědomí, ale také slabší preference hodnoty vzdělání.

Podrobněji viz. [Děti z dětských domovů a VS? Hodně překážek, některé to ale zvládnou - Domáci - ČT 24 - Česká televize. In: *Www.ceskatelevize.cz* [online]. 2013. [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/223853-deti-z-detskych-domovu-a-vs-hodne-prekazek-nektere-to-ale-zvladnou/>]

Hypotéza č. 2

Vzhledem k vývojové etapě života respondentů bude vzhled považován v obou skupinách jako vysoce ceněná hodnota.

Tato hypotéza se opírá o literární prameny vývojové psychologie, kdy je vzhled ve vývojovém období adolescence vnímán jako pro jedince důležitý. Podrobněji viz (Novotná a kol., s. 56)

Hypotéza č. 3

Hodnota cestování a poznávání nového je u adolescentů vyrůstajících v ústavním zařízení nižší než u dětí vyrůstajících ve vlastní biologické rodině.

Autorka tuto hypotézu opírá o teorii hierarchie potřeb. Trachtová (2006, s. 15) vysvětluje tuto Maslowovu teorii postupného uspokojování potřeb následovně: pokud jedinec naplní potřeby nižšího řádu, začínají vznikat potřeby nové, vyšší. Autorka předpokládá, že jedinci vyrůstající v prostředí dětského domova se orientují právě na ony nižší potřeby. Adolescenti z dětských domovů se totiž dle nastudované literatury orientují spíše na potřebu jistoty a bezpečí, na potřebu někde patřit, kdežto adolescenti vyrůstající v biologické rodině se dostávají v rámci teorie potřeb k potřebám vyšším, jako je například seberealizace, která probíhá například také prostřednictvím cestování.

Hypotéza č. 4

Adolescenti z dětského domova přisuzují hodnotě rodiny vyšší bodové ohodnocení než adolescenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině. Autorka toto tvrzení opírá o literaturu, v níž se tvrdí, že jedincům vyrůstajícím v ústavním zařízení chybí kontakt s rodinou, doba společně

stráveného času jim přijde nedostačující a v mnoha případech je rodinně strávený čas jednou z hlavních potřeb jedince. Oproti tomu adolescent vyrůstající ve vlastní biologické rodině se v období adolescence snaží od rodiny spíše odpoutat a osamostatnit. Podrobněji viz.(Kubíčková, 2011, s. 114).

Hypotéza č. 5

Hodnota rodiny bude u obou skupin vnímána jako důležitá, bude tedy obsazovat vrchní příčky hodnocení.

Autorka tak předpokládá na základě vývojového období, ve kterém se zkoumaný vzorek nachází. Dle Macka (1998, s. 56) se období adolescence sice vyznačuje osamostatňováním se a stavěním se na vlastní nohy, rodina je však pro jedince stále velmi důležitá.

Hypotéza č. 6

Přátelství je pro obě skupiny adolescentů, vzhledem k vývojové fázi, ve které se nacházejí, důležitou hodnotou.

Dle Macka (2003, s. 58-59), získávají vztahy v tomto období jak na důležitosti, tak i na hloubce. Autorka proto z hlediska příslušnosti výzkumného vzorku předpokládá v rámci hodnocení vysoké umístění této hodnoty.

5.3 Užitá metodologie

Pro sběr dat autorka zvolila metodu jak kvalitativní, tak i kvantitativní. Zvolenou kvantitativní metodou byl dotazník, který užívá metodu škálování. Ke každé hodnotě nebo životní oblasti vyjadřuje jedinec intenzitu preferencí dané hodnoty prostřednictvím bodového systému. Vzorový dotazník je uveden v příloze č.1.

Užitou kvalitativní metodou sběru dat je polo strukturovaný rozhovor, který stojí na základě otevřených otázek, které autorka dokresluje otázkami doplňujícími. Kostra polostrukturovaného rozhovoru je uvedena v příloze č.2.

Tyto dvě metody jsou zvoleny tak, aby odhalily nejen preference ve vybraných životních oblastech a hodnotovou orientaci adolescentů vyrůstajících v dětských domovech v porovnání s adolescenty vyrůstajícími ve vlastní biologické rodině, ale především aby odhalili, jak tyto oblasti a hodnoty respondenti v rámci dané skupiny vnímají, chápou a popřípadě z jakých důvodů je preferují.

5.4 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvoří 26 respondentů, každou skupinu tvoří 12 jednotlivců. Skupinu respondentů A tvoří adolescenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině, skupinu B tvoří adolescenti vyrůstající v ústavním zařízení. Skupinu A tvoří adolescenti z Dětského domova Frýdlant, skupinu B studenti různých středních škol města Liberce. V obou případech se jedná o studenty navštěvující učňovské nebo odborné střední školy. Obě dvě skupiny tvoří jedinci, kteří se nacházejí v adolescentní vývojové fázi, jejich věk se pohybuje mezi 16 – 18 lety, přičemž každý životní rok zastupuje zhruba stejný počet respondentů.

Výzkumný vzorek byl vybírán párovou metodou, tudíž jedinci určitého věku a pohlaví v rámci první skupiny, odpovídá věkem a pohlavím jedinec z druhé skupiny. Přihlíženo bylo také na maximální dosažené vzdělání, přičemž rodiče všech respondentů dosahují maximálně středoškolského vzdělání zakončeného maturitou. Vybráno tak bylo za účelem zajištění vyšší reprezentativnosti zkoumaného vzorku

Kromě rozdílnosti hodnotové orientace se autorka v práci zaměřuje na to, co si jedinci pod pojmovým označením hodnoty představují. Rozdíly nemusí notně vzejít ze škálování hodnot a životních oblastí, ale mohou spočívat v jejich uchopení a pochopení jedincem. Proto je kromě dotazníku užitá metoda polo strukturovaného rozhovoru, která zkoumá jedincův pohled na danou hodnotu, její pochopení a uchopení. Cílem užití této metody je získání hlubšího vhledu do dané problematiky a zjištění potenciačních diferencí mezi zkoumanými skupinami.

5.5 Výsledky výzkumu

Na základě stanovených hypotéz byl respondentům předán dotazník, zkoumající hodnotovou orientaci a preference daných životních oblastí jedince. Tyto hodnoty a životní oblasti byly vybrány dle aktuálnosti vzhledem k dnešní době, nadále také vzhledem k vývojovému období respondentů.

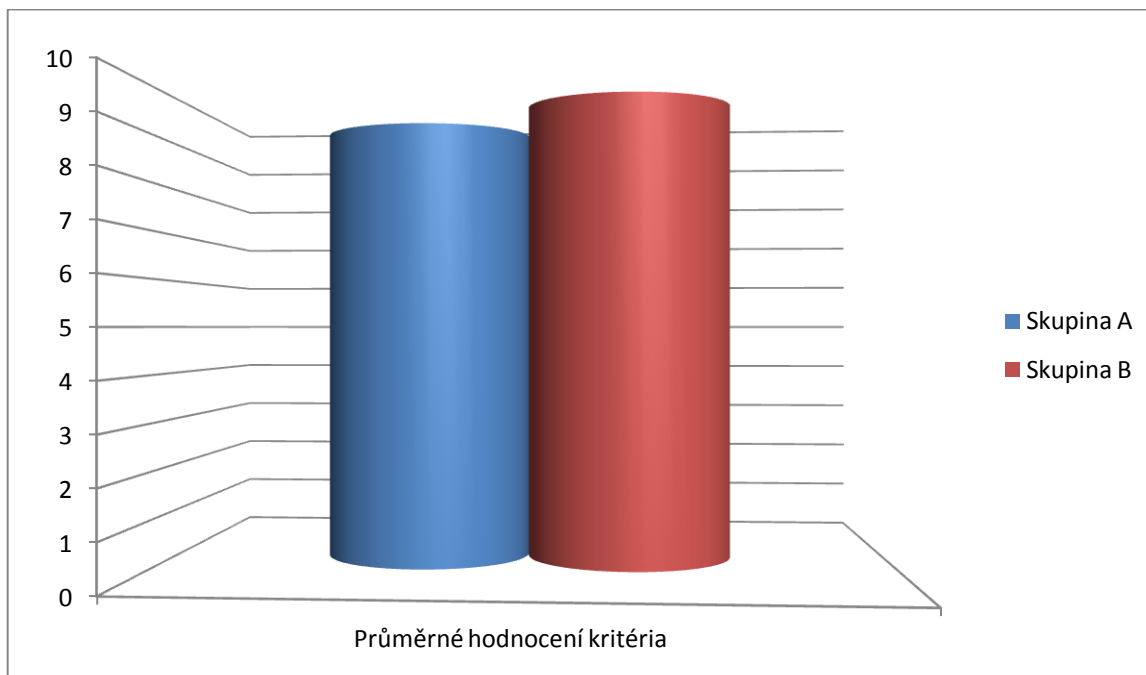
Autorka se zaměřila na 7 hodnot a životních oblastí. Ke každé z nich byly přiřazeny pojmy, které respondentovi v případě potřeby napomáhali, s uvědoměním si, co daná hodnota či oblast může znamenat nebo obsahovat. Jedná se o následující hodnoty a životní oblasti - přátelství, rodina, vzdělání, zdraví, vzhled, cestování společně s poznáváním něčeho nového a víra. Dotazník využívá metodu škálování, respondenti tak každé hodnotě přiřazovaly dle intenzity preferencí čísla od 0 do 10. Nula v tomto případě znamená, že hodnota či životní oblast není jedincem vůbec preferována, přičemž deset značí naopak preference velmi silné.

Kromě škálového hodnocení autorka užitá polo strukturovaný rozhovor, který zkoumá vybrané hodnoty a životní oblasti více do hloubky. Odhaluje, jak se může lišit jejich pojetí, zaměřuje se na jednotlivé aspekty těchto hodnot a rozdílnosti v jejich uchopení a pochopení jedincem. Rozhovor mapuje vztah respondentů k vybraným hodnotám a oblastem, jejich názor na ně a důvody rozdílné síly preferencí. V přepisu rozhovorů je označována autorka písmenem A, přičemž tázaný adolescent je označován písmenem B.

Přátelství

Dotazníkové šetření:

Graf č.1 hodnota / životní oblast - Přátelství

Vysvětlivky: skupina A – respondenti vyrůstající v dětském domově
skupina B – respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině

Přátelství získalo v rámci dotazníkového šetření nejvyšší bodové ohodnocení, čímž byla potvrzena hypotéza, že přátelství bude vysoce ceněnou hodnotou. Tento výsledek není vzhledem k vývojovému období, kterým respondenti procházejí nijak překvapující. Období adolescence se vyznačuje potřebou budování vztahů a jejich důležitostí, zejména co se týká vztahů přátelských. Rozdílné preference v této oblasti nebyly mezi zkoumanými skupinami v žádné větší míře zaznamenány, předem ani nebyly předpokládány. Skupina respondentů vyrůstajících v dětském domově ohodnotila přátelství po sečtení v průměru 9,2 body, skupina respondentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině 9, 8 body. Hodnotu přátelství doplňovaly následující pojmy – mít dobrého přítele, smět se na někoho obrátit, mít komu důvěřovat.

Rozhovory:

Pro dotazované respondenty je sice přátelství velmi důležité, obě skupiny jej hodnotily v průměru více než 9 body, dle provedených rozhovorů však znamená pro každou z výzkumných skupin něco jiného. Autorka tak prokazuje na následujících rozhovorech.

A: „Co je pro tebe u kamarádů důležité? A máš třeba nějaký požadavky na to, co by měl tvůj kamarád splňovat?“

B: „No, ... to určitě mám no. Moje kámoška by měla bejt v pohodě. Měla by s ní bejt sranda, měla by bejt hodná, ... nepomlouvat mě a neříkat o mejch problémech někomu jinýmu. Ale jinak je mi to jedno.“

A: „A je tu něco, co bys kamarádce nikdy neodpustila?“

B: „Hm... To nevim... Nic mě nenapadá.“

(B – respondentka, dětský domov, 16 let)

A: „A jsou nějaký vlastnosti, který by tvůj přítel měl mít?“

B: „No, musí s ním bejt sranda ... a měl by mít taky stejný zájmy, ... to je jako důležité no.

(B – respondent, dětský domov, 17 let)

Téměř všichni adolescenti vyrůstající v dětském domově uvádí, že jejich přítel by měl být vtipný, zábavný, že by s ním měla být sranda atd. Tyto pojmy jsou většinou zmiňovány mezi prvními charakteristikami dobrého přítele a opakují se ze všech nejčastěji, přičemž důraz je na něj kladen v průběhu rozhovoru mnohdy i vícekrát.

Většina respondentů ze skupiny adolescentů vyrůstajících v dětském domově od přítele vyžaduje, aby byl hodný. Dle definic internetových slovníků hodný = přívětivý, laskavý, milý vlídný. Pro respondenty však tento pojem občas znamená i širší oblast charakteristik, jako třeba upřímnost nebo důvěryhodnost. Nejčastěji však hodný přítel = přítel, který je ke mně milý.

Dle výzkumu respondenti z dětských domovů nevykazují v rámci přátelství nijak zvlášť vysoké nároky. Většinou hledají hodného přítele, s kterým si během trávení volného času užijí

trochu zábavy. V rozhovorech se sice objevují i další hodnoty, jako hodnotu důvěry, oddanosti, pomoci druhému, neobjevují se však ve vyšší míře a nejsou řazeny mezi charakteristiky, které zmiňovány mezi prvními.

U skupiny adolescentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině jsou oproti tomu na přátele a přátelské vztahy kladeny nároky značně vyšší.

A: „Když si představíš přítele – jakéj musí bejt a co musí splňovat?“

B: „No, ... určitě mu musím věřit. Nesmí mi lhát nebo se třeba přetvářet. A taky by na něj určitě měl bejt spoleh, ... když třeba budu mít nějaký problém, tak by mi měl poradit a vyslechnout mě, nějak mě třeba podpořit a celkově by mě měl podporovat v tom, co dělám. Měl by taky bejt chytřej, zábavnej, neměl by mě nikdy zradit. A tak... Napadá mě toho asi nějak moc (smích).

A: „To je úplně v pohodě. Ale když bys měla nějak jednoduše shrnout, kdo je teda přítel. Mohla bys?“

B: „No, ... Je to prostě strašně důležitý člověk, kterej tu pro mě vždycky bude ... A já pak stejně pro něj.“

(B – respondentka, vlastní biologická rodina, 16 let)

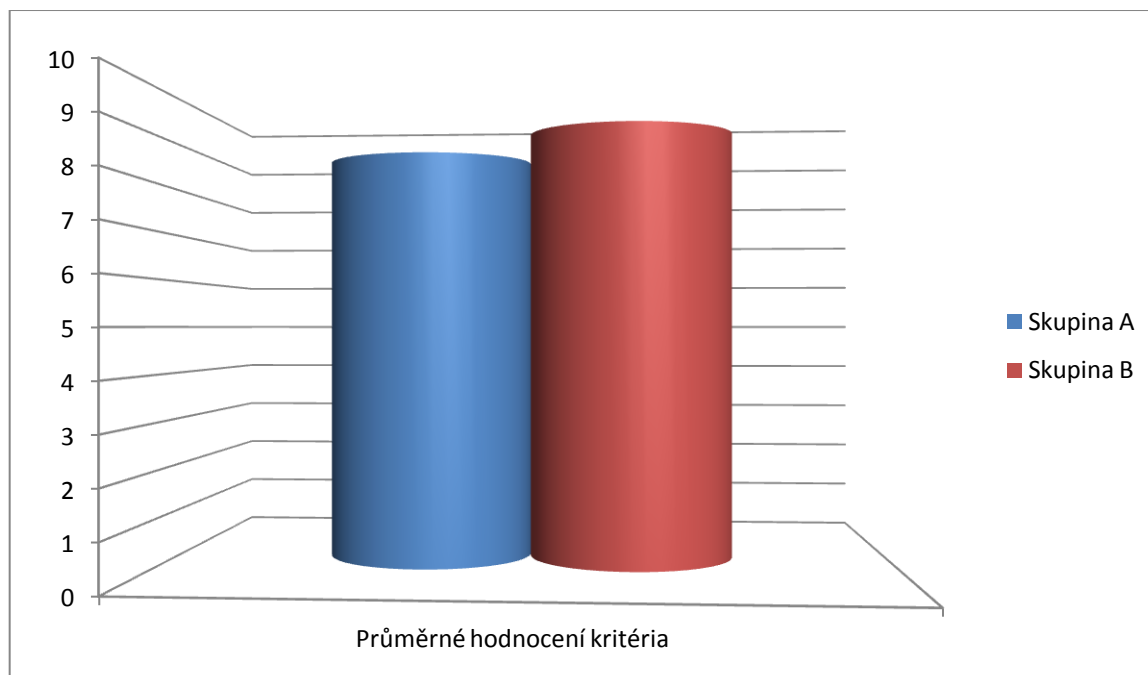
Respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině vykazují čtenější požadavky na podobu přátelského vztahu a na vlastnosti, kterými by dobrý přítel měl oplývat. Mezi nejčastěji zmiňované pojmy patří důvěra, spolehlivost, podpora, upřímnost nebo také inteligence. Zábava s přáteli a jejich smysl pro humor jsou respondenty uznávány také za důležité hodnoty, nejsou však zmiňovány přednostně. Nejčastěji se v rámci této skupiny setkáváme s potřebou důvěry a podpory.

Dle autorčina názoru dochází k rozdílnostem mezi skupinami z důvodu typu rodinné výchovy, která ovlivňuje budoucí socializaci jedince. Jedinci vyrůstající v dětském domově mají dle nastudované literatury mimo jiné mnohem častěji problémy s navazováním a udržováním vztahů. Dle autorčina názoru je tomu tak také z důvodu, že vztahy staví na rozdílných hodnotách, než jedinci vyrůstající v biologické rodině. Vztah vybudovaný na základě důvěry, spolehlivosti a vzájemné podpory má přece jen větší šance obstát.

Rodina

Dotazníkové šetření:

Graf č.2 hodnota / životní oblast - Rodina

Vysvětlivky: skupina A – respondenti vyrůstající v dětském domově
skupina B – respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině

Autorka předpokládala, že rodina bude důležitá pro obě skupiny respondentů. Hypotéza byla výsledky dotazníkového šetření potvrzena. V adolescenci se sice jedinec vyhraňuje a osamostatňuje, přičemž rodina je přesouvána do ústraní, její důležitost je však v životě adolescenta stále vysoká. Rodina byla adolescenty z dětského domova ohodnocena průměrně 8,6 body, respondenti vyrůstající v biologické rodině ohodnotili tuto hodnotu 9,2 body. Hodnotu rodiny doplňovaly následující pojmy – spokojená rodina, trávení společného času, rodinné zázemí.

Hypotéza předpokládající silnější preference této hodnoty u skupiny adolescentů vyrůstajících v dětském domově potvrzena nebyla potvrzena. Dle autorčina názoru je tomu tak z důvodu, že u některých respondentů této skupiny se projevuje syndrom zavržení obou rodičů,

s čímž souvisí i nízké bodové ohodnocení této hodnoty, které se promítá do zprůměrovaného hodnocení.

Rozhovory:

Rozdíly ve vnímání hodnoty rodiny jsou mezi dotazovanými skupinami v rámci výzkumu asi nejvýraznější. Autorka tak prokazuje na následujících rozhovorech.

A: „Co se ti vybaví, když řeknu slovo rodina?“

B: „Mamka.“

A: „Dobře. A můžeš mi říct, jaká by podle tebe rodina měla bejt? Nebo jak by měla vypadat, nebo co by třeba pro tebe měla dělat?“

B: „Tak abych řekl pravdu tak ani nevím, protože jsem tady v děčáku už docela dlouho. A ... jak to vlastně funguje v rodině ani pořádně nevím, ale přítelkyně nám už jednu do budoucna plánuje, tak uvidíme (smích).

A: „A máš teda nějakou představu o tom, jak by měla jednou vypadat tvoje rodina? Co bys chtěl, aby v ní fungovalo a tak?“

B: „Já ani nějak nevím, vůbec nad tím takhle nepřemejšlim.“

(B – respondent, dětský domov, 17 let)

O hodnotě rodiny lze od většiny respondentů vyrůstajících v dětském domově získat velmi nejasné představy. Většina zde umístěných adolescentů není schopna popsat, jak by dle jejich názoru měla rodina vypadat, co by v ní mělo fungovat, nebo jak by si svou vlastní rodinu představovali.

Na otázku „Kdo je pro tebe rodina?“ odpovídají respondenti často jednoslovně, většinou označují jednoho nebo dva příslušníky své rodiny, nebo ostatní obyvatele dětského domova. Abstraktní pojmy popisující rodinu a požadavky na její uspořádání, její kompetence nebo povinnosti již formulovat moc jasně nedokáží. Pokud mají respondenti o rodině a jejích funkcích nějaké představy, jsou často strohé a točí se většinou okolo jednoho aspektu. Příkladem tohoto aspektu je společné trávení času v rámci rodiny, které je zmiňováno ve více rozhovorech. Tuto potřebu respondenti vykazují nejčastěji, dle autorčina názoru, z důvodu její absence.

Oproti tomu adolescenti vyrůstající v biologické rodině na společně strávených chvílích tolik nelpí. Mezi nejdůležitější a nejčteněji zmiňované patří hodnota podpory, důvěry a nepodmíněné lásky.

A: „Kdo je pro tebe rodina?“

B: „Rodina je pro mě důvěra. Je to skupina lidí, která se vzájemně nějak podporuje, ... spoléhá na sebe a navzájem si pomáhá. Pro mě je to moje mamka, táta, ale taky moji kamarádi a můj přítel.“

A: „A co pro tebe slovo rodina jinak znamená?“

B: No, ... to jsou ty lidi a to co mezi sebou maj. Je to někdo, kdo tady pro mě vždycky bude, ať už se stane cokoliv.“

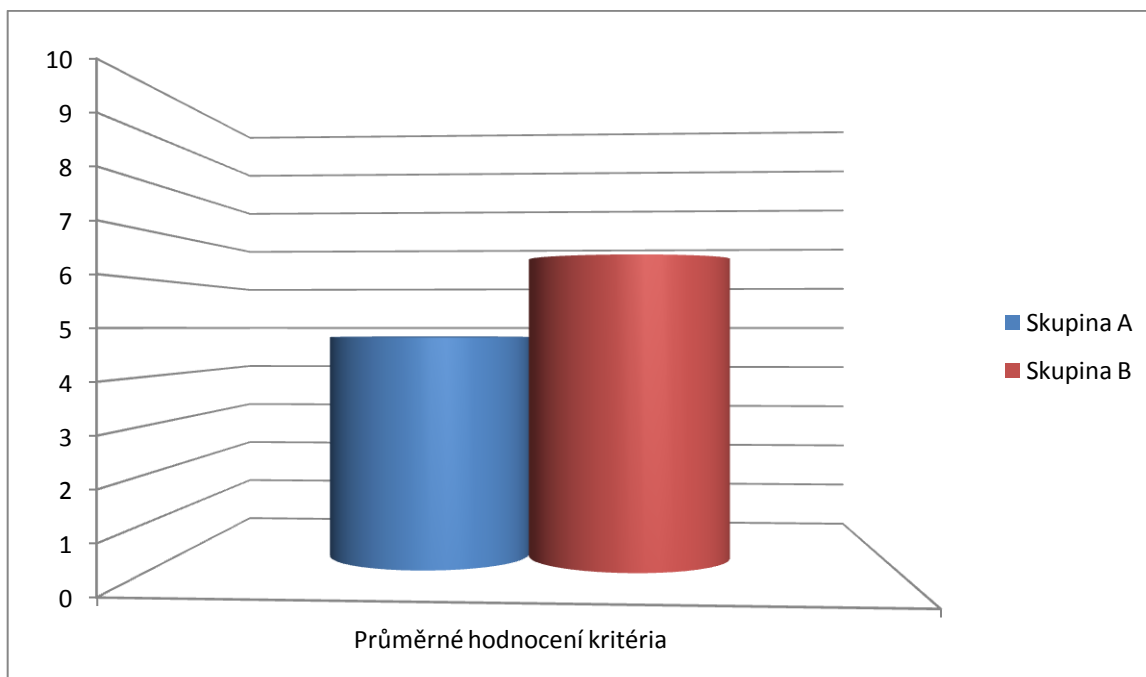
(B – respondentka, vlastní biologická rodina, 17 let)

Rozdíl mezi společnými vzorci představ a preferencí obou skupin je dobře viditelný. Zatímco adolescent vyrůstající v dětském domově nemá o rodině jasné představy a neklade na ni přespříliš požadavků, adolescent vyrůstající v biologické rodině dokáže rodinu a své představy o ní velmi dobře specifikovat. Rozdíl je také mezi hodnotami, které adolescent u rodiny vyhledává. Respondenti z dětského domova si nejvíce cení společně stráveného času s rodinou, zatímco respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině se viditelně snaží osamostatnit a očekávají od rodiny spíše pomoc a podporu. Zjištěné informace odpovídají literárním pramenům, dle kterých jedinec vyrůstající v dětském domově nemá ucelené představy o uspořádání rodiny a jejím fungování.

Vzhled

Dotazníkové šetření:

Graf č.3 hodnota / životní oblast - Vzhled

Vysvětlivky: skupina A – respondenti vyrůstající v dětském domově
skupina B – respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině

Vzhled by měl dle stanovené hypotézy na základě nastudované literatury hrát v životě adolescenta důležitou roli a umístit se na vysoké příčce. Z výsledků dotazníkového šetření však k naplnění hypotézy nedochází. Dle bodového hodnocení vyplývá, že vzhled pro respondenty není výrazně důležitý. Skupina jedinců vyrůstajících v dětském domově, dokonce hodnotí vzhled v průměru 4,8 body. V případě této hodnoty lze pozorovat výraznější rozdíl mezi zkoumanými skupinami. Zatímco respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině vykazují vyšší hodnocení – v průměru 6,5 bodů, respondenti z dětského domova vzhled tak výrazně nepreferují. Vzhled v tomto případě zastupovaly následující pojmy – dobře vypadat, líbit se okolí, vzhled protějšku.

Rozhovory:

Adolescenti vyrůstající v dětském domově dle dotazníkového šetření hodnotě vzhledu nepřisuzují vysoký význam, dle rozhovorů však hraje v jejich životě svou roli. Respondenti z dětského domova dle rozhovorů chtějí vypadat dobře a líbit se svému okolí, při vybírání vztahů však vzhled není směrodatnou hodnotou.

A: „A jak by měl vypadat tvůj protějšek? V tvém případě – máš nějaké požadavky na to, jak by měl vypadat tvůj kluk?“

B: „Jako měl by mě asi něčím zaujmout. Já nemám nějaký vyložený typ, ale něco se mi na něm musí líbit. Ale jako žádného krasavce nepotřebuju, to já ne ... Spíš aby se ke mně choval hezky a byl hodnej. Jinak je mi fakt jedno, jak vypadá.“

(B – respondentka, dětský domov, 17 let)

A: „A po vzhledový stránce, jak by ten kluk měl vypadat?“

B: „No, ... mělo by se mi na něm aspoň něco líbit. Třeba oči... ale spíš aby mě měl rád, a aby mě třeba nemlátil.“

(B – respondentka, dětský domov, 18 let)

Dle rozhovorů se respondenti z dětských domovů sice chtějí líbit okolí, vzhled je pro ně svým způsobem důležitý, u svého protějšku či přátel však vzhled nijak neřeší. Požadavky na vzhledovou stránku protějšku nejsou nijak četné ani výrazné. Respondenta většinou musí zaujmout na jeho protějšku jedna věc, na jejímž základě jej shledává jako přitažlivý. Adolescenti pocházející z dětského domova často zmiňují v rámci vztahu potřebu jiných hodnot, než jen vzhledu. Více než vzhled je pro ně důležitý charakter protějšku. Opakovaně a četně se v rozhovorech vyskytuje potřeba hodného a milého přítele/přítelkyně, stejně jako tomu bylo u vztahů přátelských.

- A: „A máš nějakou představu o tom, jak by měl tvůj kluk vypadat?“
- B: „No, určitě by měl mít nějakou jiskru, něco co mě na něm zaujme. Třeba pěkný oči, nebo úsměv ... Měl by se taky nějak pěkně oblíkat, ... žádný otrhaný věci a tak. A měl by se o sebe nějak starat, jako pečovat o sebe... nebo sportovat.“

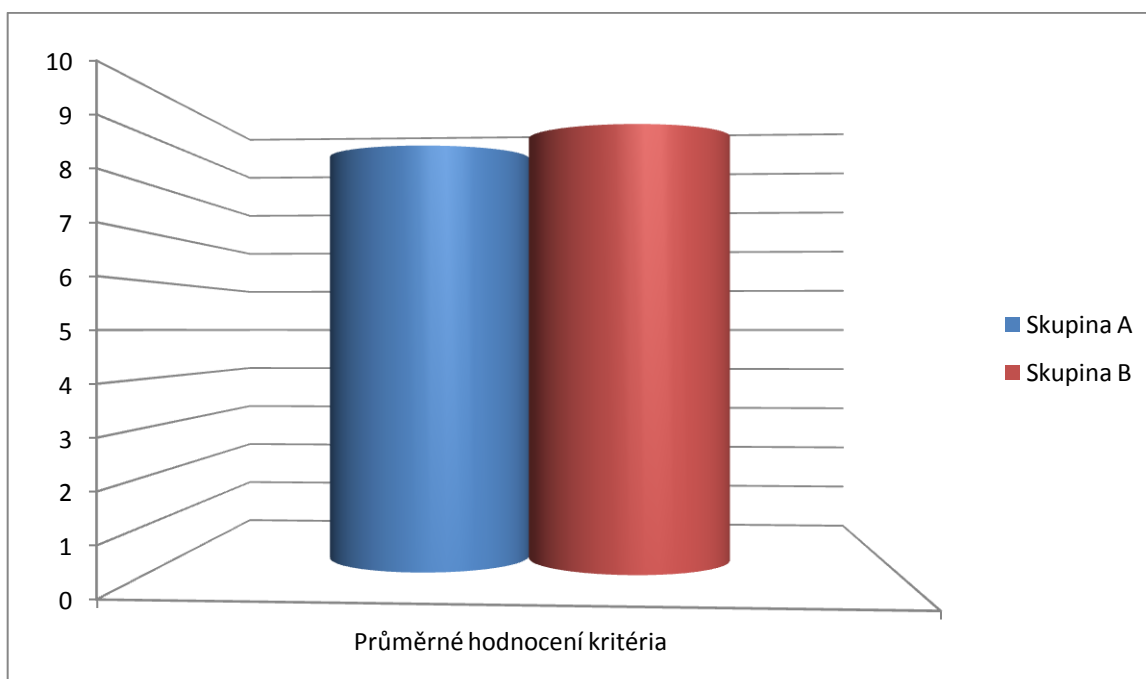
(B – respondentka, vlastní biologická rodina, 18 let)

Adolescenti pocházející z vlastní biologické rodiny, se stejně jako tomu je u první dotazované skupiny, většinou zaměřují na jeden vzhledový aspekt protějšku. Většinou se jedná o oči či úsměv. Oproti adolescentům z dětského domova se v rámci této skupiny často vyskytuje potřeba upraveného a uspořádaného vzhledu protějšku. Zatímco adolescenti z biologických rodin se zaměřují na přitažlivost, upravenost a sebe péči, adolescenti z dětských domovů od vzhledu spíše upouštějí a hledají u svého protějšku jiné hodnoty.

Vzdělání

Dotazníkové šetření:

Graf č.4 hodnota / životní oblast - Vzdělání

Vysvětlivky: skupina A – respondenti vyrůstající v dětském domově
skupina B – respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině

Vzdělání by pro adolescenty vyrůstající v dětském domově mělo dle stanovené hypotézy mít menší význam než pro adolescenty vyrůstající ve vlastní biologické rodině. Rozdíl mezi dotazovanými skupinami však není nijak výrazný. Respondenti z dětského domova sice vykazují slabší preference vzdělání, rozdíl však tvoří pouhé 0,4 bodu, což není pro výzkum nijak směrodatné. Respondenti z dětských domovů vykazují překvapivě vysoké bodové ohodnocení v oblasti vzdělání, přičemž rozdíly se jeví až v následných rozhovorech. Respondenti z dětského domova v průměru ohodnotili vzdělání 8,8 body, respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině 9,2 body. Hodnotu vzdělání doplňovaly následující pojmy – dosažení co nejvyššího vzdělání, získání studijního titulu, dobrovolné sebevzdělávání.

Výsledek mohla zkreslit nižší reprezentativnost zkoumaného vzorku, nebo rozdílné uchopení tohoto bodu dotazníku respondentem. Vzdělání tak dle dotazníkového šetření vykazuje silné preference vzdělání v obou skupinách a hypotéza není tímto typem výzkumu potvrzena. Doplňující rozhovory však vysvětlují, proč tomu tak je a objasňují, k jakým rozdílům v preferencích hodnoty vzdělávání mezi oběma dotazovanými skupinami dochází.

Rozhovory:

Ačkoliv se z dotazníkového šetření jeví být vzdělání pro obě skupiny velmi důležitou hodnotou, každá z dotazovaných skupin ji vnímá odlišným způsobem a vyjadřuje vůči ní rozdílné preference.

A: „A máš nějaký důvody k tomu, že ses rozhodla dál studovat?“

B: „No, tak jako určitě kvůli práci.“

A: „Kvůli práci? A můžeš to nějak víc popsat?“

B: „No, jakože potřebuju výučák, abych si pak našla nějakou práci, ... třeba i nějak líp placenou.“

A: „A jak dlouho bys chtěla ještě studovat? Nebo jakou školu?“

B: „No, chci dostudovat ten učňák a pak jít už nějak do práce, abych si něco vydělala. Jako vejšku studovat nechci, to bych ani nezvládla.“

(B – respondentka dětského domova, 16 let)

Adolescenti sice přijímají vzdělání jako vysoce ceněnou hodnotu, nahlížejí na něj však většinou jako na prostředek k získání pracovního místa a dobrého finančního ohodnocení. Plány s budoucím studiem nesahají do vzdálenější budoucnosti, většina respondentů plánuje završení studia získáním výučního listu nebo získáním maturitního vysvědčení. Studium na vysoké škole nepatří v rámci této skupiny mezi výrazné životní preference. Pro většinu dotazovaných je studium povinností vedoucí k uplatnění se na trhu práce a k budoucímu materiálnímu zajištění jedince.

- A: „Když řeknu slovo studium, co se ti vybaví?“
- B: „Asi škola, ... vysoká škola, vědomosti, nějaký způsob seberealizace.“
- A: „A máš nějakou představu o svém budoucím studiu?“
- B: „Určitě bych chtěla zkusit vysokou školu, možná i studovat v zahraničí a tam se naučit jazyk.“

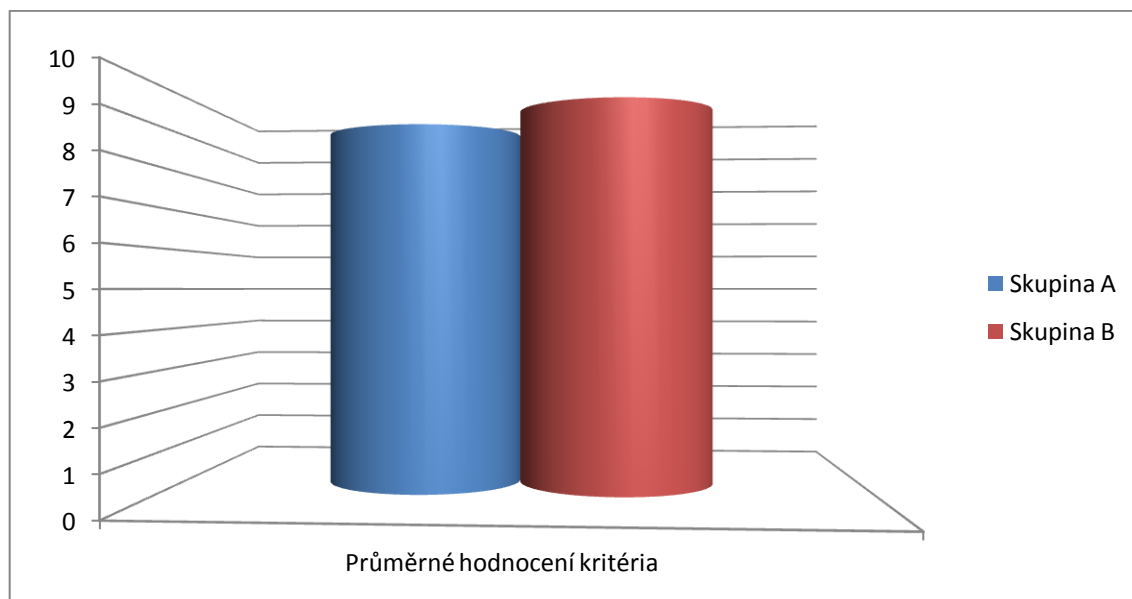
(B – respondentka vyrůstající ve vlastní biologické rodině, 17 let)

U adolescentů vyrůstajících v biologické rodině je vzdělání tak jako u skupiny první spojeno s pojmy jako jsou povinnost nebo nutnost. Častěji je ale tato hodnota v rámci skupiny spojována i s pojmy jako jsou zábava, možnost seberealizace a zdroj vědomostí. U adolescentů této skupiny se vyskytují silnější studijní ambice, potřeba učení se jazyků, poznávání cizích zemí v rámci studijních programů, nebo třeba i studium vysoké školy v zahraničí. Vzdělání je chápáno jako důležitá hodnota, s kterou sice souvisí uplatnění na trhu práce, respondenti však před výdělkem peněz velmi často upřednostňují zkušenost, vědomost a zážitek.

Zdraví

Dotazníkové šetření:

Graf č. 5 hodnota / životní oblast - Zdraví

Vysvětlivky: skupina A – respondenti vyrůstající v dětském domově
skupina B – respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině

Hodnota zdraví je dle výsledků dotazníkového šetření vysoce preferována oběma zkoumanými skupinami. Zdraví je základem spokojeného života. Pokud jsme nemocní, jsme limitovaní, nemůžeme dělat věci, které bychom chtěli, náš život nedosahuje takové kvality, jakou by mohl. Dotazníkové šetření potvrzuje, že respondenti se s tímto tvrzením ztotožňují a důležitost zdraví pro život si uvědomují. Respondenti z dětského domova hodnotí zdraví v průměru 9 body, respondenti vyrůstající v biologické rodině 9,6 body. Rozdíly mezi skupinami nejsou nijak výrazné a nebyly ani předpokládány. Hodnotu zdraví doplňovaly následující pojmy – osobní zdraví, zdravý životní styl, zdraví rodiny a přátel.

Rozhovory:

Zdraví dle dotazníkového šetření považují jedinci za vysoce ceněnou hodnotu. Zdraví je pro obě dotazované skupiny důležité, jeho charakteristika a pojetí se však v drobných ohledech liší. Zajímavé je, že i přesto, že adolescenti hodnotu zdraví považují za důležitou, velmi často svému osobnímu zdraví, i přes toto vědomí škodí.

A: „A co pro tebe znamená slovo zdraví?“

B: „No, že člověk není nemocnej, nemusí chodit po doktorech. Že je prostě v dobrý formě a netrápí se nějakýma bolestma nebo chorobama.

A: „A děláš něco, o čem víš, že by mohlo bejt pro tvoje zdraví škodlivý?“

B: „No, asi jako skoro všichni no... Kouřim.“

(B – respondentka, dětský domov, 16 let)

Respondenti vyrůstající v dětském domově chápou zdraví jako důležitou hodnotu, dle rozhovorů většinově zastávají názor, že zdraví je základ spokojeného života. Respondenti z dětského domova často chápou zdraví jako opak nemoci. I přes vysoké preference hodnoty dobrého zdraví, většina respondentů této skupiny své zdraví ohrožuje. Téměř všichni respondenti kouří, někteří sami přiznávají, že jsou závislí na užívání nikotinu. Dle literatury se nejedná o vzácný jev, jedinci opouštějící dětské domovy mají dle nastudované literatury větší předpoklady k závislostem na návykových látkách.

A: „A co se ti představí, když řeknu pojem zdravý člověk?“

B: „Vybaví se mi člověk v dobrý formě, kterej třeba nějak sportuje, není tlustej. Pak se mi asi vybaví nějaký zdravý stravování, nějaká pravidelná aktivita co ten člověk dělá. Dobrej nějakej duševní, nebo jak se to říká ...ten, ... psychickej stav.

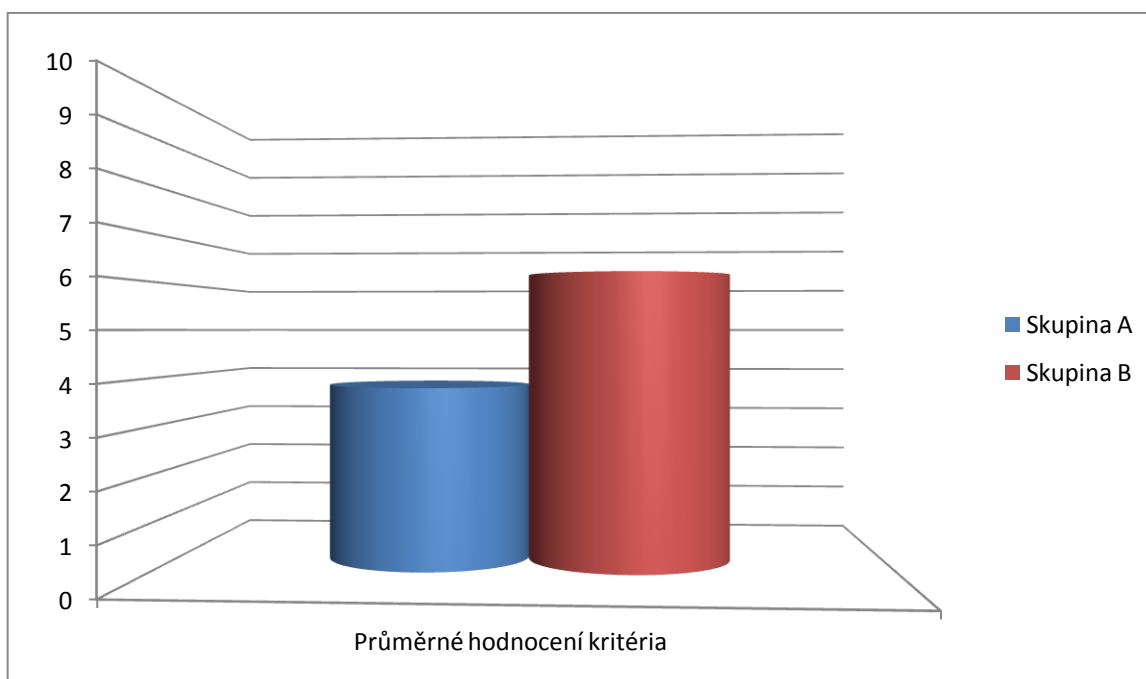
(B – respondent vyrůstající ve vlastní biologické rodině, 18 let)

Adolescenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině chápou zdraví kromě opaku nemoci jako dobrou tělesnou formu jedince. Často hovoří o pestré stravě, dobré fyzické kondici, výkonu sportu a také o duševní hygieně, o níž se adolescenti z dětského domova vůbec nezmiňují. Svému zdraví většinou nejvíce škodí nevyváženou a nezdravou stravou, nebo lenošením. Mezi adolescenty vyrůstajícími ve vlastní biologické rodině se nevyskytuje žádné vyšší množství kuřáků, nebo jedinců s jinými závislostmi.

Víra

Dotazníkové šetření:

Graf č.6 hodnota / životní oblast - Víra

Vysvětlivky: skupina A – respondenti vyrůstající v dětském domově
skupina B – respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině

Hodnota víry získala nejméně bodů v obou dotazovaných skupinách. Hodnotu víry zastupovaly následující pojmy – víra v boha, víra v sebe sama, víra v něco jiného. Je zde také viditelný rozdíl mezi dotazovanými skupinami. Respondenti z dětských domovů přiřazují víře v průměru 3,8 bodů, kdežto respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině vykazují v průměru hodnocení 6,2 bodů.

Zajímavé je, že výsledky vykazují výrazný rozdíl mezi zkoumanými skupinami. Autorka předpokládá, že hodnota víry, ať už v cokoliv, získala vyšší bodové ohodnocení u respondentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině z důvodu rodinného typu výchovy. Dle nastudované literatury rodina dítěti předává určité hodnoty a zvyklosti, s tím také i předpoklady ke vzniku víry

ve vybrané oblasti. Adolescenti pocházející z biologické rodiny jsou dle literatury také sebejistější a sebevědomější, věří v sebe, ve své činy, ve svou sílu a i to se nejspíše promítá do bodového ohodnocení dané hodnoty. Hodnotu víry doplňovaly následující pojmy – víra v boha, víra v sebe sama, víra v něco jiného.

Rozhovory:

Mezi respondenty získala hodnota víry nízké hodnocení, přičemž autorka vyzorovala větší rozdíl mezi zkoumanými skupinami.

A: „A je na tomhle světě něco v co věříš?“

B: „No, já nevěřím nějak v boha, nebo nějaký vyšší síly... To fakt ne.“

A: „A věříš v něco, co děláš, nebo v něco co tě ve tvym životě obklopuje?“

B: „Popravdě ani nevím. Asi fakt ne.“

(B – respondentka, dětský domov, 17 let)

Adolescenti vyrůstající v dětském domově se velmi často k hodnotě víry nedokáží jasně vyjádřit. Respondenti jen ojediněle a většinou až po delším doptávání uvádí víru v hodnoty, jako je láska, rodina nebo vlastní činy.

Mezi adolescenty vyrůstajícími ve vlastní biologické rodině je hodnota víry oceňována více než v předešlé skupině a představa o víře je v rámci dotazovaných jasnější.

A: „Je pro tebe víra důležitá? A popřípadě v co věříš?“

B: „Já si myslím, že mít víru je strašně důležitý. Když člověk nemá víru, tak pak nemá ani chuť se do něčeho pouštět. Každý by jí měl mít, ... aspoň trochu.“

A: „A v co teda věříš ty?“

B: „V žádný nadpřirozeno nebo tak. Já věřím hlavně v sebe. Věřím ve svý rozhodnutí a tak... i když občas jsou celkem dost špatný. (smích) Věřím ve svojí rodinu... a že třeba jednou i něco dokážu.“

(B – respondent, biologická rodina, 17 let)

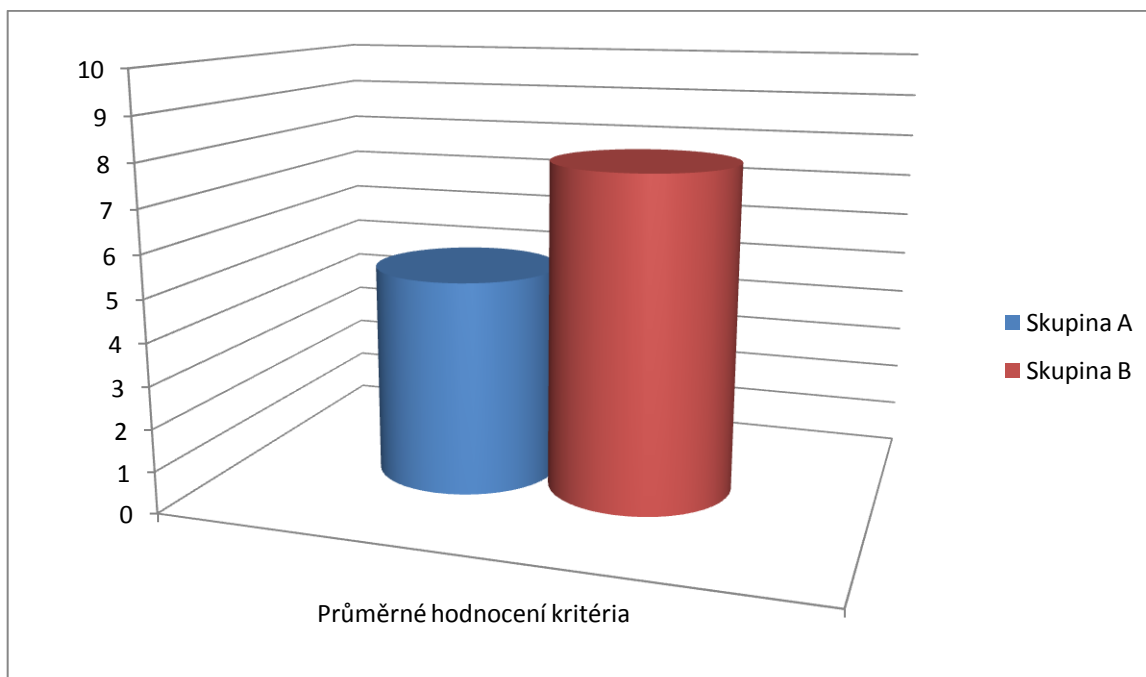
U adolescentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině je nejčastěji zmiňována hodnota víry sám v sebe, ve vlastní život, v lásku, rodinu, přátelství. Občasně se zde objevuje i víra v nadpřirozené síly, nebo posmrtný život. Adolescenti z této skupiny mají o hodnotě víry představy, které dokáží na rozdíl od předchozí skupiny formulovat jasněji.

Silnější preference hodnoty víry v rámci skupiny adolescentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině dle autorčina názoru vznikají z důvodu typu rodinné výchovy. Jedincům jsou skrze rodinné prostředí a výchovu předávány hodnoty, mezi nimiž může být i ona víra v danou hodnotu. Adolescenti vyrůstající ve vlastní rodině navíc žijí v jistějším a stabilnějším prostředí, tudíž autorka předpokládá, že jsou i sebejistější, více v sebe věří, věří více ve své činy, svá rozhodnutí, než jedinci z dětských domovů, kteří jsou často obklopeni nejistotou.

Cestování, poznávání nového

Dotazníkové šetření:

Graf č. 7 hodnota / životní oblast – Cestování společně s poznáváním něčeho nového

Vysvětlivky: skupina A – respondenti vyrůstající v dětském domově
skupina B – respondenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině

Výsledky škálového hodnocení potvrzují hypotézu, v které autorka tvrdí, že cestování a poznávání něčeho nového bude vykazovat silnější preference u skupiny adolescentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině. Adolescenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině ohodnotily cestování a poznávání nového v průměru 7,8 body, zatímco adolescenti vyrůstající v prostředí dětského domova pouze 5,1 body.

Dle literatury je tomu tak z důvodu uspokojování životních potřeb jedince. Zatímco adolescent vyrůstající v dětském domově je orientovaný více na materiální zajištění, jeho cílem je sehnat si stabilní zázemí a dobré pracovní místo, adolescent, jehož potřeba stability a zajištění je obstarána, má jiné, řekněme vyšší potřeby. Tuto hierarchii potřeb názorně vykresluje Maslowova pyramida potřeb, na kterou autorka v hypotéze odkazuje. Životní oblast cestování

a poznávání něčeho nového doplňují následující pojmy – vycestování do zahraničí, poznání nových kultur, získání nových zkušeností prostřednictvím cestování.

Rozhovory:

Životní oblast cestování, kterou autorka práce spojuje společně s poznáváním nového, se v rámci obou skupin celkem výrazně liší. Její rozdílné hodnocení v dotazníkovém šetření je nadále podepřeno analýzou rozhovorů.

A: „A je pro tebe nějak důležitý do budoucna cestovat?“

B: „Jako cestovala bych ráda... někam se podívala, to jo. Ale jako pro mě to není zase nějak extra důležitý.“

A: „A dokážeš si představit, že by ses někdy sbalila a jela do zahraničí poznávat třeba nové lidi, tu zemi, její kulturu?“

B: „To nevim,... to asi ne. Já bych spíš radši jela tady někam v Čechách.“

(B – respondentka, dětský domov, 18 let)

Adolescenti vyrůstající v dětském domově vykazují nízké preference vůči životní oblasti cestování. Většina z nich o cestování ve větší míře nestojí, pokud ano, často volí dovolenou a cestování v rámci své země. Mnoho respondentů si nedokáže představit vycestování do zahraničí, pokud ano, jedná se spíše o dovolenou u moře, poznávací dobrodružné cesty nevolí. Žít nebo pracovat v zahraničí by nechtěl ani jeden z respondentů.

A: „Dokážeš si představit, že bys třeba odjel na nějakou dobu do zahraničí a tam studoval, nebo pracoval?“

B: „Jo, to bych si dokázal představit. Já jsem vždycky chtěl jet pracovat třeba na rok někam do Německa nebo do Anglie.“

A: „A chtěl bys kromě toho cestovat ještě někam jinam?“

B: „Jo, určitě. Zatím jsem byl teda vždycky jenom u moře, ale pak bych chtěl nějak procestovat aspoň tu Evropu, když by to šlo.“

(B – adolescent vyrůstající ve vlastní biologické rodině, 18 let)

Adolescenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině považují cestování za hodnotu, která obohacuje život. Cestování většina z nich považuje za možnost získání nových zkušeností, poznání nových kultur a zajímavých lidí, kteří mohou rozšířit jejich obzory. Většina respondentů této skupiny chce do budoucna vycestovat do ciziny za účelem dovolené, studia nebo pracovní příležitosti.

Rozdíly mezi danými skupinami v této oblasti jsou opět patrné. Adolescenti z dětských domovů preferují bezpečnější dovolenou v České republice, poznávat jiné země nevidí jako významnou prioritu, spíše se jí vzdávají, nebo si sebe v zahraničí ani nedokáží představit. Adolescenti z biologických rodin častěji touží po poznávání neznámého, po získávání nových zkušeností a poznávání nových kultur. Cestování považují jako prostředek k vlastnímu duševnímu obohacení, které adolescentům z dětského domova nepřijde natolik důležité.

Závěr

Cílem autorčiny práce bylo zjistit, jak se liší hodnotové preference adolescentů vyrůstajících v dětském domově od hodnotových preferencí adolescentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině. Cíle práce bylo dle autorky dosaženo.

V rámci výzkumu autorka ověřuje předem stanovené hypotézy, které se většinou potvrzují a osvědčují. Výjimku tvoří hodnota vzdělání, jejíž preference se dle výsledků dotazníkového šetření navzdory autorčíným předpokladům v rámci srovnání odpovědí zkoumaných skupin neliší. Nadále se neověřuje hypotéza, v níž autorka tvrdí, že děti z dětských domovů budou hodnotě rodiny přiřazovat vyšší body, z důvodu potřeby trávení společného času a budování pout. Dle autorčina názoru je tomu tak z důvodu rozdílného uchopení dané hodnoty jednotlivci, které mohlo vzniknout na základě nejasné formulace těchto dvou bodů v rámci dotazníkového šetření.

Následné rozhovory však výzkumné šetření dokreslují, odhalují rozdílné preference zvolených skupin a podpírají konstruované hypotézy. Rozdílnost těchto preferencí byla předpokládána na základě odborné literatury zaměřující se na ústavní a rodinný typ výchovy, dále také na základě odborných knih věnujících se vývojové psychologii. Rozdílnost mezi preferencemi dotazovaných skupin se výzkumem potvrzuje. Analýza výsledků rozhovorů poukazuje především na to, že každá hodnota nebo životní oblast je v rámci každé ze zkoumaných skupin pojmána nebo chápána jiným způsobem. Autorka prostřednictvím analýzy rozhovorů uvádí společná kritéria a nejčastější charakteristiky, které se v rámci zkoumaných skupin vyskytují. Jelikož práce nese název Svět ústavního dítěte, zaměřuje se především na preference hodnot a životních oblastí, společně s jejich pojetím v rámci skupiny adolescentů vyrůstajících v dětském domově. Druhá skupina adolescentů, tedy adolescentů vyrůstajících ve vlastní biologické rodině, slouží jako srovnávací prvek.

V rámci skupiny adolescentů vyrůstajících v dětském domově bylo pro autorku provádění rozhovorů mnohdy složitější, strojenější a co se týče získávání informací méně plodné. Autorka by tak pro příště uvažovala o užití nebo vytvoření metody, díky níž se respondent během

výzkumu více otevře a poskytne tak více hlubších informací.

V rámci výzkumu autorka zjišťuje, že největší problém mají adolescenti z dětského domova s představami o daných hodnotách. Největší absenci představ tito adolescenti vykazují vzhledem k hodnotě rodiny. Rodinu sice označují jako důležitou hodnotu, představy o ní však většinou nedokáží formulovat. V rámci šetření lze také reflektovat nižší vyjadřovací schopnosti této skupiny adolescentů, které často komplikují možnost předání potřebných informací.

Diference mezi skupinami nejsou viditelné pouze jako rozdílnost v intenzitě preferencí dané hodnoty, ale také v postojích jedinců k dané hodnotě. Zatímco adolescenti vyrůstající ve vlastní biologické rodině vidí nejčastěji budoucí cestu ve vzdělání, cestování a duševním obohacování se prostřednictvím nových zkušeností, adolescenti vyrůstající v dětském domově se spíše orientují na utvoření stability, dobré umístění na trhu práce a utvoření životních jistot.

Z analýzy rozhovorů u adolescentů vyrůstajících v dětském domově se i přes zaměřenost výzkumu na jiné hodnoty, jeví být důležitou hodnota jistoty. Hodnota jistoty v životech adolescentů této skupiny často chybí, proto se na její získání tito jedinci zaměřují. Touží po jistotě, kterou v tomto případě většinou zajišťuje rodina, stálá práce, stálé bydlení. Většina adolescentů této skupiny vykazuje nízké sebevědomí spojené s nízkým sebehodnocením. I to se dle autorčina názoru jeví jako nejistota v životě jedince. S tím souvisí například i zkoumaná hodnota víry, kdy jedinci občas nevěří ani sami v sebe. Zde autorka opět naráží na teorii hierarchie uspokojování potřeb, kdy po zajištění pocitu jistoty vzniká prostor pro vyšší potřeby a tudíž i vyšší hodnoty.

Autorka se ve své práci soustředila na hledání odlišností v hodnotové orientaci a preferenci životních oblastí mezi těmito dvěma skupinami. Skrze dotazníkové šetření potvrdila, že k rozdílům mezi skupinami dochází, skrze analýzu rozhovorů zjistila v jakých oblastech a o jaké rozdíly se jedná. Autorka dle svého názoru tedy shledává, že cíle práce bylo dosaženo.

Seznam literatury

Knižní zdroje

- CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, 376 s. ISBN 978-80-244-2295-4.
- ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994, 112 s. ISBN 80-85799-03-0.
- DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, 162 p. ISBN 80-860-3979-X.
- EPPEL, May. *Adolescents And Morality: A Study of some Moral Values and Dilemmas of Working Adolescents in the Context of a Changing Climate of Opinion*. ISBN 9780415176590.
- KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě - rodina - instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, 116 s. ISBN 978-80-7464-017-9.
- MACEK, Jakub. *Adolescence*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, 162 p.
- MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří KOVAŘÍK a Věduna BUBLEOVÁ. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 1997, 69 s. Zprávy. ISBN 80-85121-89-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, 98 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9.
- MARÁDOVÁ, Eva, Jana MARHOUNOVÁ, Evžen ŘEHULKA a Stanislav STŘELEČEK. *Kapitoly z rodinné výchovy: pro střední školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1992, 157 s. ISBN 8085298848.
- MIKŠÍK, Oldřich. *Psychika osobnosti v období závažných životních a společenských změn*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 301 s. ISBN 978-80-246-1600-1.

- NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HŘÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2004, 82 s. ISBN 80-7043-281-0.
- PURVIS, Karyn Brand, David R CROSS a Wendy Lyons SUNSHINE. *The connected child: bring hope and healing to your adoptive family*. New York: McGraw-Hill, c2007, xv, 264 p. ISBN 0071475001.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Unverzita Palackého v Olomouci, 2008, 175 s. ISBN 978-80-244-2141-4.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VÝROST, Jozef. *Aplikovaná sociální psychologie I: [člověk a sociální instituce]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 383 s. ISBN 80-717-8269-6.

Internetové zdroje

- SEĎOVÁ, Stáňa. Děti si v domovech žijí jako vyšší střední třída, odchod ale nezvládají. In: *Novinky.cz* [online]. 2014. [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/356353-deti-si-v-domovech-ziji-jako-vyssi-stredni-trida-odchod-ale-nezvladaji.html>
- STEINBERG, Laurence a Amanda Sheffield MORRIS. Adolescent Development. *Annual Review of Psychology* [online]. 2001, **52**(1): 83-110 [cit. 2015-08-04]. DOI: 10.1146/annurev.psych.52.1.83.
- Děti z dětských domovů a VŠ? Hodně překážek, některé to ale zvládnou - Domáci - ČT 24 - Česká televize. In: *Www.ceskatelevize.cz* [online]. 2013. [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/223853-deti-z-detskych-domovu-a-vs-hodne-prekazek-nektere-to-ale-zvladnou/>

Legislativní dokumenty

- Zákon o rodině. č. 94/1963 Sb. 1963.
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. č. 359/1999 Sb. 1999.
- Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. č. 109/2002 Sb. 2002.

Seznam příloh

- Příloha č.1 – Vzor dotazníku
- Příloha č.2 – Vzor polostrukturovaného rozhovoru